

Інститут вищої освіти НАПН України
Харківський гуманітарний університет
«Народна українська академія»
Редакція Всеукраїнського громадсько-політичного тижневика
«Освіта»

УНІВЕРСИТЕТСЬКА АВТОНОМІЯ: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?

**матеріали «Круглого столу» тижневика «Освіта»
(16 березня 2016 р. – 3 травня 2017 р.)**

Видавництво НУА

Інститут вищої освіти НАПН України
Харківський гуманітарний університет
«Народна українська академія»
Редакція Всеукраїнського громадсько-політичного тижневика
«Освіта»

Університетська автономія: міф чи реальність?

**Матеріали «Круглого столу» тижневика «Освіта»
(16 березня 2016 р. – 3 травня 2017 р.)**

Харків
Видавництво НУА
2017

УДК 378.14(477)
ББК 74.584(4УКР)7
У59

*Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту вищої освіти
НАПН України (протокол від 03.07.2017 р. № 7)*

Куратори проекту:

В. І. Луговий, академік НАПН України, доктор педагогічних наук, професор;
С. А. Калашнікова, доктор педагогічних наук, професор;
Б. І. Корольов, доктор історичних наук, професор.

Упорядники:

К. В. Астахова, доктор історичних наук, професор
О. С. Коноваленко, головний редактор тижневика «Освіта»

У59 **Університетська автономія: міф чи реальність?** : матеріали «Круглого столу» тижневика «Освіта» (16 березня 2016 р. – 3 трав. 2017 р.) / Ін-т вищ. освіти НАПН України, Харків. гуманітар. ун-т «Нар. укр. акад.», Редакція Всеукр. громад.-політ. тижневика «Освіта» ; [упоряд.: К. В. Астахова, О. С. Коноваленко]. – Харків : Вид-во НУА, 2017. – 60 с.

У брошурі наведено матеріали, які розкривають особливості сучасного стану практичного запровадження університетської автономії в Україні. Видання представляє інтерес для викладачів, аспірантів, студентів і практичних працівників сфери освіти.

УДК 378.14(477)
ББК 74.584(4УКР)7

ВІД УПОРЯДНИКІВ

Головним завданням вищої школи України є неухильне підвищення якості підготовки фахівців. Це досягається шляхом вдосконалення освітнього процесу, реформування управління закладами вищої освіти, вдосконалення змісту навчання, запровадження інноваційного типу навчання. У вирішенні цих завдань важливу роль відіграє творча співдружність викладачів закладів вищої освіти і засобів масової інформації. Тижневик «Освіта» (далі – «Освіта»), працюючи у цьому напрямку нагромадив значний довід роботи, який вартий узагальнення.

Редакція «Освіти» в своїй діяльності використовує різні жанри публікацій. За останнє десятиріччя вона активно застосовує таку ефективну форму роботи як проведення «круглих столів», з актуальних проблем теорії і практики вищої школи. Початок цієї роботи поклав «круглий стіл» «Болонський процес в дії», проведений за ініціативи дирекції Інституту вищої освіти АПН України (2004–2005 рр.; куратори проекту: головний редактор тижневика «Освіта» О.С. Коноваленко та проф. Б.І. Корольов).

Входження України до Європейського простору вищої освіти, зокрема, запровадження у закладах вищої освіти Кредитно-модульної системи навчання, без достатньої попередньої підготовки до цих змін науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, викликали багато питань у викладачів.

Метою проведення «круглого столу» було інформування викладачів із найбільш складних питань запровадження нових форм організації освітнього процесу, що застосовуються у закладах вищої освіти Європи. У «круглому столі» взяли участь понад 20 учасників. Вступне слово на «круглому столі» виголосив ректор Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова акад. В.П. Андрущенко. Публікація матеріалів «круглого столу» викликала значний інтерес серед педагогічної громадськості. Номери «Освіти» з черговими випусками «круглого столу» користувалися серед викладачів популярністю, вони поширювалися навіть ксерокопією. Враховуючи це, редакція «Освіти» спільно з Європейським університетом перевидали матеріали «круглого столу» у вигляді брошури «Болонський процес в дії : матеріали «круглого столу» проведеного Інститутом вищої освіти АПН України та редакцією тижневика «Освіта» (травень 2004 – лютий 2005) / За ред. О.С. Коноваленко; Б.І. Корольова. – К. : Вид-во Європ.ун-ту, 2005. – 98 с.».

Актуальним проблемам модернізації вищої освіти були присвячені наступні «круглі столи»:

– Національна рамка кваліфікацій: якою їй бути? (проведений в 2 етапи у 2010-2012 рр.; куратори проекту: акад. НАПН України В.І. Луговий та проф. Б.І. Корольов);

– Національна система кваліфікацій: шляхи реформування (2013–2014 рр.; куратори проекту: акад. НАПН України В.І. Луговий та проф. Б.І. Корольов);

– Нові обрії у реформуванні вищої освіти в Україні (2015 р.; куратори проекту: проф. С.А. Калашнікова та проф. Б.І. Корольов).

Методика проведення «круглих столів» на шпальтах «Освіти» постійно вдосконалювалась. Крім вступного і заключного слова кураторів та виступів учасників «круглих столів» почали друкуватися бібліографічні списки найновішої літератури з порушеної проблеми, проекти нормативно-правових документів, підготовлених директивними органами.

Особливо високу оцінку отримали матеріали присвячені Національній рамці кваліфікацій. Запровадження в Україні багаторівневої вищої освіти випереджала стан теоретичної розробки проблем, зв'язаних із запровадженням Національної рамки кваліфікацій. Коли редакція готувала заключний випуск «круглого столу», Міністерство освіти і науки України (далі – МОН) підготувало і розмістило на своєму сайті для обговорення Проект Національної рамки кваліфікацій України. Газета «Освіта» була першим серед засобів масової інформації виданням в Україні, яке надрукувало на своїх шпальтах текст цього документу. Саме його обговоренню і було присвячено другий етап «круглого столу».

Нажаль, не все вдавалося довести до кінця. Так, незавершеним залишився «круглий стіл» «Національна система кваліфікацій: шляхи реформування». Після публікацій цікавих виступів учасників «круглого столу», в яких були порушені важливі проблеми становлення в Україні сучасної Національної системи кваліфікацій, редакція «Освіти» звернулась до МОН з проханням оприлюднити в газеті свою позицію з проблеми. Але ми так і не дочекалися відповіді, оскільки нормотворча діяльність в МОН в цій галузі відставала від потреб часу. Нині, коли нове керівництво МОН послідовно здійснює курс на реформування всіх ланок освіти, починаючи з дошкільної, склалася сприятлива обстановка для завершення цього «круглого столу».

Останній «круглий стіл» був присвячений темі «Університетська автономія в Україні: міф чи реальність?» (2016-2017 рр.; куратори проекту: акад. НАПН України В.І. Луговий, проф. С.А. Калашнікова та проф. Б.І. Корольов). 25 років в Україні йшла відкрита або прихована боротьба прихильників протилежних систем управління вищою освітою: жорсткої централізації або автономії університетів. За цей час значна частина науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти зневірилась у можливості запровадження в Україні Європейської системи управління, заснованої на широкій автономії університетів. Треба було змалювати реальну картину запровадження автономії на сучасному етапі, оскільки нарешті МОН послідовно здійснює курс на автономію університетів. Гадаємо, що проведений «круглий стіл», незважаючи на малочисельність його учасників, це завдання виконав.

Враховуючи велике практичне значення матеріалів «круглого столу» «Університетська автономія в Україні: міф чи реальність?», для ознайомлення із сучасним станом запровадження автономії в Україні, редакція «Освіти» і ректорат Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» вирішили перевидати матеріали «круглого столу» у вигляді брошури. До опублікованих в газетах виступів додано перелік нормативних актів Кабінету Міністрів України і МОН, присвячених імплементації в практику університетської автономії (у зв'язку з нестачею площі, цей документ редакція газети не змогла надрукувати у «круглому столі»).

Сподіваємось, що матеріали «круглого столу» видані у вигляді брошури допоможуть викладачам закладів вищої освіти та науковцям краще орієнтуватися в питаннях практичного запровадження автономії в Україні.

К. В. Астахова, професор, ректор Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»

О. С. Коноваленко, головний редактор тижневика «Освіта»

Від редакції:

Підбиваючи підсумки роботи попереднього «Круглого столу», один з кураторів проекту проф. Б. Корольов запропонував наступний стіл присвятити важливій проблемі в ланцюгу реформаторських планів – покращенню управління вищою освітою. Читачі погодилися з цією пропозицією, але один з них – акад. В. Луговий – запропонував звузити тему і обговорити таку актуальну проблему управління як запровадження університетської автономії, самоврядування. Редакція схвалила цю пропозицію.

Роботу «Круглого столу» відкриває вступним словом акад. В. Луговий, який люб’язно погодився увійти до складу кураторів нашого нового проекту. Звертаємось до читачів з проханням взяти участь в обговоренні проблеми. Текст своїх виступів разом з фотографією автора просимо надсилати на електронну адресу тижневика або Інституту вищої освіти НАПН України.

Володимир Луговий

доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член і перший віце-президент НАПН України

**УНІВЕРСИТЕТСЬКА АВТОНОМІЯ В УКРАЇНІ:
ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА**

Якщо говорити коротко, то вчора в Україні університетської автономії за великим рахунком не було, сьогодні вона знаходиться в стані формування, а завтра – відповідатиме розвинутій автономії провідних університетів світу.

Важливі елементи університетської автономії значною мірою закладені в Законі України «Про вищу освіту» (2014 р.). В ньому автономія визначається як «самостійність, незалежність і відповідальність вищого навчального закладу у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів у межах, встановлених цим Законом» (Ст. 1, ч. 1, пункт 1)». Зміст справжньої автономії розкривається

словами «свобода», «незалежність», «самостійність», «самоврядування». Термін «академічна свобода» означає «самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів та реалізується з урахуванням обмежень, встановлених законом» (Ст. 1, ч. 1, пункт 2).

Але реалізація законодавчо визнаних засад університетської автономії наштовхнулася на дві серйозні перешкоди. Вони виникли не з вини університетських спільнот. Перша з них пов'язана із значною атрофією в університетському середовищі самостійності в діяльності і відтак не бажанням запроваджувати автономію. Друга – у неможливості реалізувати на практиці багатьох задекларованих положень автономії, зокрема організаційних, кадрових, фінансових.

Для просування автономії у вищій освіті України важливо звернутися до досвіду країн з розвинутою автономною діяльністю університетів, насамперед північноамериканських і західноєвропейських, де сформувалися дві різні моделі самоврядної асоціативності вищих навчальних закладів: *американська елітна (лідерська) і європейська масова (інклюзійна)*. Стосовно університетів уособленням цих моделей є відповідно *Асоціація американських університетів (ААУ)* та *Європейська асоціація університетів (ЕАУ)*. Дві моделі інших закладів вищої освіти представляють *Американська рада з освіти (АРО)* та *Європейська асоціація закладів вищої освіти (ЕАЗВО)*.

Концепцію університетської автономії у *США* можна схарактеризувати наступним чином. За згодою виконавчого комітету ААУ прийнято акт щодо *академічних принципів*, які спрямовують навчання, викладання, дослідження та врядування в університетах. Ці принципи забезпечують якість їхньої роботи як навчальних центрів для студентів і професорів з усього світу, які хочуть навчатися, навчати та проводити дослідження в закладах, де гарантується свобода пошуку.

Подібно до того, як конституційні свободи становлять каркас і підтримують громадянське суспільство шляхом захисту свободи вираження, аналогічно академічні принципи становлять основу і підтримують університетську організацію, забезпечуючи простір для креативного процесу

досліджень, навчання, дискусій. Такими центральними ключовими принципами є: *інституційна автономія, академічна свобода та інклюзивне врядування*.

Інституційна автономія за визначенням Верховного Суду США є «право університету визначати для себе на академічних засадах того, хто може навчати, чому і як навчати та хто може бути допущений до навчання». Це фундаментальне право базується на відмежуванні університетів щодо академічних справ і врядування від зовнішніх груп, зокрема федеральних чи штатних урядів, а також від індустріальних й інших зацікавлених груп зовні. Верховний Суд також визначив, що «університети займають спеціальну нішу в нашій конституційній традиції» і щодо інституційної автономії «добра довіра стосовно університетів» має «передбачати відсутність свідчень протилежного». Це судження підкреслює міцний договір між суспільством і вищою освітою: коледжі та університети здійснюють освіту майбутніх громадян і лідерів, а суспільство дарує закладам автономію для виконання цієї місії.

Як публічні, так і приватні університети залишаються зв'язаними з урядом через федеральну політику фінансової допомоги, дослідницькі гранти та штатне фінансування публічних університетів. Зв'язки вищої освіти з індустрією, корпоративними та благодійними організаціями продовжують розширюватися. Публічні заклади, крім того, мають зобов'язання служити штату, в якому вони розташовані, насамперед через освіту його жителів, а також професійну експертизу. При цьому інституційна автономія залишається наріжним каменем американської вищої освіти та необхідною умовою гарантії академічної свободи, широкого різноманіття інституційних типів розвитку вищої освіти.

Інституційна автономія дає змогу здійснювати *академічну свободу*, яка є свободою університетських співробітників продукувати і поширювати знання через дослідження, викладання і службу без надмірних обмежень. Одночасно з свободою приходять *академічна відповідальність*: викладачі повинні забезпечувати студентам свободу навчання, тобто свободу опановувати знання і на їх основі формувати незалежні судження. Викладачі, як професіонали відповідальні також перед колегами і суспільством у цілому за якість їхніх академічних досліджень. Штатна система дає змогу професорам відкрито проводити дослідницьку, викладацьку і службову діяльність без страху

кінцевого звільнення, адже усі академічні дії узгоджуються і з етичними стандартами.

Верховний Суд дійшов висновку, що «академічна свобода розквітає ... за автономного прийняття рішень академічним персоналом самостійно» і що суди мають «відповідальність охороняти цю свободу». Як свобода висловлювання або преси, академічна свобода є «вищою цінністю для всіх нас, а не стосується лише викладачів». Ця вища цінність лежить в основі університетського прагнення загального добробуту. Через продукування знань, освіту студентів і служіння суспільству університети відіграють життєву роль у функціонуванні демократії. Свобода пізнання, дотримана через академічну свободу і підтримана інституційною автономією, підпирає цю місію.

Інклюзивне (розподілене або спільне) врядування передбачає спільні зусилля керівного органу, адміністрації і штатних викладачів у внутрішньому управлінні університетом. Розподіл відповідальності поміж ними є доволі подібним у різних закладах. Скерована президентом університету адміністрація курує функціонування закладу, щоденно приймаючи рішення й впроваджуючи інституційну політику. Викладачі мають первинну відповідальність за справи викладання та досліджень такі, наприклад, як складання курікулуму. Попечительська відповідальність та законодавча влада покладається на керівний орган. Склад керівних органів університетів варіюється, наприклад, частина з них включає представників студентів.

На модель врядування можуть впливати відносини між органом і організаціями зовні університету, які зберігають певну вибірккову владу над інституційним врядуванням. Наприклад, губернатор може призначати членів органу, або орган управління всією системою.

Хоча остаточна влада в університеті належить управлінському органу, успіх інклюзивного врядування залежить від комунікації та кооперації з тими, хто зацікавлений в розвитку закладу. Залученням їх у процес прийняття рішень, університет може забезпечити, щоб різні голоси були почуті та інтегровані в спільне бачення, даючи змогу закладу виконувати його освітню, дослідницьку та службову місію.

Концепція та виміри автономії в *європейському просторі вищої освіти* дещо інші, ніж у північноамериканському, хоча загалом автономія закладів вищої освіти у цих двох провідних просторах, як і у світовій практиці в цілому

визнана необхідною умовою ефективної діяльності, вона є трендом університетського розвитку. В українській вищій освіті, що формувалася в інших суспільно-політичних умовах, хоча й з огляду на кращі європейські зразки, автономія вважається, м'яко кажучи, недостатньою.

Загалом автономний статус провідних закладів уявляється природним і зрозумілим. Адже такі інституції є найбільш інтелектуально розвинутими частинами суспільства, виступають локомотивами його розвитку, відтак не потребують надто регламентуючої зовнішньої регуляції, мають високу суспільну довіру та виправдовують її. Найкращі університети світу є незалежними. З-поміж 30 топ-закладів за провідним міжнародним рейтингом «Шанхайський» більшість є приватними, серед них Гарвардський і Стенфордський університети та Массачусетський інститут технології, які займають 1-3 рангові місця. Експерти Європейської асоціації університетів (ЄАУ) стверджують, що існує кореляція між рівнем автономності та ефективністю діяльності, якістю освіти, ступенем диверсифікації, успішністю інтернаціоналізації. Зокрема, автономія дає змогу університетам визначати та реалізовувати стратегічні пріоритети відповідно до своїх сильних сторін і хоча автономія автоматично не приводить до кращої діяльності, вона є важливою необхідністю.

Автономія закладів вищої освіти за висновками ЄАУ має кілька вимірів – академічний, організаційний, кадровий, фінансовий. До академічного виміру відносять: визначення кількості студентів, відбір студентів, упровадження та припинення програм, вибір мови навчання, визначення змісту програм та механізмів і провайдерів забезпечення якості. Організаційний вимір включає: вибір процедури та критеріїв щодо призначення ректора, відставку і терміни повноважень ректорського офісу, уведення та відбір зовнішніх членів органів врядування, визначення академічної структури, утворення юридичних осіб. Кадровий вимір стосується процедур прийому персоналу, заробітної плати, звільнення працівників, кар'єрного просування. Нарешті, фінансовий вимір передбачає: тривалість і модель фінансування, збереження залишків, запозичення грошей, запровадження плати для вітчизняних та іноземних студентів.

За цими вимірами та показниками відповідні обстеження рівня автономності закладів вищої освіти в країнах Європи, зокрема в Україні,

проводяться за проектом ATHENA Програми Європейського Союзу Темпус, де ЄАУ є партнером. Кількісний вимір автономних характеристик дає змогу визначити їх вплив на досягнення вищої школи, об'єктивно схарактеризувати стан університетської автономії та її параметри за різними ознаками.

Що стосується України, то вона згідно з цими обстеженнями має відносно невисокий рівень автономії вищої освіти (55 балів). При цьому рівень кадрової автономії є порівняно високим (77 балів), якому істотно поступаються рівні організаційної (44 бали), фінансової (46 балів) та академічної (51 бал) автономії.

Результати виконаних в Інституті вищої освіти НАПН України досліджень за темою НДР «Автономія та врядування у вищій освіті» доводять наступне:

- автономія, особливо академічна, організаційна та кадрова, є важливим чинником досягнення університетами високих рангових позицій за провідними міжнародними рейтингами «Таймс» і «Шанхайський»;

- автономія, сама по собі не доповнена іншими розвинутими складовими діяльності, зокрема, дослідницько-інноваційною, не спроможна гарантувати конкурентоспроможність закладів вищої освіти. Інакше, автономія є необхідною, але не достатньою умовою успішної діяльності вищої школи;

- вищій освіті України, бракує як автономії, окрім кадрової, так й інших ключових складових основної діяльності, насамперед дослідницько-інноваційної.

Отже, на нашу думку, університетська автономія в Україні сьогодні скоріше є «міфом», хоча завтра вона повинна стати закономірною і невідворотною реальністю. Однак для цього її слід наполегливо утверджувати і наближувати. Цьому і сприятиме обговорення проблеми на шпальтах тижневика. Тому ми сподіваємось, що читачі активно відгукнуться на заклик редакції взяти участь в «Круглому столі» своїми пропозиціями, роздумами про модель автономії ВНЗ України, шляхи найширшого запровадження демократичних засад в управлінні вищої школою з метою покращення якості її роботи.

Юрій Скиба

доктор педагогічних наук, головний науковий співробітник
Інституту вищої освіти НАПН України

ПЕРСПЕКТИВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УМОВАХ АВТОНОМІЇ УНІВЕРСИТЕТУ

Автономія університетів передбачає виконання нею різноманітних місій, зокрема забезпечення академічної автономії (навчальні плани, програми та наукові дослідження); фінансової автономії (виділення бюджету єдиною сумою); організаційної автономії (організаційна структура університетів); автономія в сфері кадрової політики (найм, заробітна плата та просування по службі). Як бачимо, автономія науково-дослідницької роботи є невід'ємною складовою частиною університетської автономії. Не випадково Парламентська Асамблея Ради Європи у своїх офіційних документах наголошує на необхідності забезпечення автономії ВНЗ на засадах академічної свободи в сфері досліджень, яка передбачає свободу вираження, дій, інформації, досліджень і розподілу знань без обмежень.

В умовах сьогодення – на думку В. Лугового, С. Калашнікової, О. Слюсаренко, Ж. Таланової, – університетська автономія зводиться до питань розширення фінансової незалежності вищих навчальних закладів, збільшення їх повноважень у визначенні змісту навчальних програм, вирішенні формальних проблем штатного складу, присудження наукових ступенів тощо. Проте, у вищій освіті України, на нашу погляд, бракує, насамперед, науково-дослідницької автономії, оскільки вона є умовою реалізації інтелектуально-освітнього потенціалу, сприяючи ефективній реалізації місії і бачення, завдань і функцій вищого навчального закладу.

У Законі України „Про вищу освіту” (2014 р.) автономія науково-дослідницької діяльності розуміється як створення науково-навчальних, науково-дослідницьких об'єднань, інноваційних структур, гнучких систем взаємодії навчальних і науково-дослідницьких структур кількох вищих навчальних закладів; проведення спільних наукових досліджень, експериментальних та інноваційних розробок; набуття прав інтелектуальної власності на результати наукової та науково-технічної діяльності та їх охорона і захист тощо. Імплементация передбачених законом інновацій може позитивно вплинути на активізацію наукових досліджень у вищих навчальних закладах, оскільки надає їм більше автономії у розподілі коштів на фінансування фундаментальних досліджень. Це дає можливість самостійно регулювати

необхідний фонд заробітної плати та чисельність наукових працівників своїх науково-дослідних підрозділів. Фінансування університетами тематик перспективних наукових досліджень в майбутньому сприятиме більшій віддачі та ефективності використання результатів таких досліджень.

Проте, як свідчать статистичні дані за 2014 р., у закладах вищої освіти існує низка негативних тенденцій, пов'язаних з організацією науково-дослідницької діяльності, зокрема, у порівнянні із 2005 р., скоротилась кількість наукових і науково-технічних робіт, що виконувались за рахунок усіх джерел фінансування, зменшилася на 16,5 % кількість друкованих праць, скоротилась на 35,8 %, у т.ч. дослідників – на 31,1 % кількість працівників організацій, що здійснюють науково-технічну діяльність.

Витрати на наукову і науково-технічну діяльність залишаються меншими, ніж 1% ВВП. У 2014 р. наукоємність ВВП становила 0,66 % – це найменше значення за період 2005-2014 рр., що свідчить про втрачання наукою здатності виконувати економічну функцію. Опитування 291 науково-педагогічного працівника університетів України засвідчило, що близько 73 % – виконували ініціативні тематики, 15 % – інші види наукових досліджень і тільки 12 % брали участь у виконанні держбюджетних і господарсько-договірних тем. Це свідчить, що науковий потенціал українських університетів у проведенні фундаментальних і прикладних досліджень реалізується не повною мірою. Низька частка замовлень на університетські наукові дослідження від стейкхолдерів вказує на недостатній попит на наукову продукцію з боку реального сектору економіки, це в свою чергу, стримує науковий розвиток професорсько-викладацького складу, унеможливорює оновлення матеріально-технічної бази університетів, призводить до відірваності університетської науки від запитів суспільства.

Однією із перспектив, передбачених Законом України „Про наукову і науково-технічну діяльність” (2015 р.), що суттєво може вплинути на університетську науку є створення Національного фонду досліджень України, основним завданням якого є грантова підтримка фундаментальних, прикладних наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, фінансування яких здійснюватиметься винятково на конкурсних умовах. Видами грантової підтримки Національного фонду досліджень є індивідуальний, колективний або інституційний гранти. Проте вважаємо, що переможцями таких конкурсів будуть переважно науково-дослідні установи, оскільки, по-перше, проведення наукових досліджень є основним видом їх діяльності; по-друге, вони мають кращу матеріально-технічну базу; по-третє, у них вищий науковий потенціал виконавців. Для створення рівних умов в університетах, необхідно створити, насамперед, належні умови для наукових досліджень професорсько-викладацьким складом, зокрема доцільно на

законодавчому рівні внести зміни у штатний розпис кафедр і передбачивши в ньому посаду „науковий співробітник”, встановивши для цієї категорії працівників аудиторне навантаження до 150 годин; оновити матеріально-технічну базу університетів створивши сучасні потужні наукові лабораторії для проведення фундаментальних та прикладних наукових досліджень. Це сприятиме усуненню розриву між університетською та академічною наукою підвищенню конкурентноздатності ВНЗ у світовому науковому просторі.

Як зазначає В. С. Бакіров, автономія університетів, зокрема у сфері наукових досліджень, передбачає серйозний перегляд основних параметрів університетської діяльності, а саме: збалансованості свободи вибору наукових досліджень і відповідальності виконавців; здатності реагувати на потреби і виклики у сфері наукових досліджень з боку бізнесу, роботодавців та інших зацікавлених осіб; бути готовими до того, що фінансова незалежність від держави на виконання наукових досліджень може посилити їх залежність від інших джерел фінансування тощо.

Таким чином, посилення університетської автономії у сфері наукових досліджень передбачає, насамперед:

- визначення стратегічних напрямів наукової діяльності університетів;
- підвищення внутрішньої університетської демократії щодо участі професорсько-викладацького складу у визначенні стратегічних напрямів наукових досліджень;
- запровадження децентралізації в системі фінансування наукових досліджень;
- пошук донорів, грантодавців на виконання наукових досліджень в умовах ринкових відносин і конкуренції;
- організацію потужних сучасних наукових лабораторій, центрів наукових досліджень, відділів та інших інституцій, які б стали осередками організації наукових досліджень;
- вдосконалення механізму сприяння працевлаштуванню випускників ВНЗ, які брали активну участь у наукових дослідженнях і науково-технічних розробках під час навчання;
- активізацію процесу впровадження результатів наукових досліджень в освітній процес та виробництво;
- комерціалізацію результатів наукових досліджень науково-педагогічних працівників університетів.

Активізація роботи у цих напрямках є неодмінною умовою реалізації на практиці університетської автономії.

Тетяна Удовицька
кандидат історичних наук, доцент,
відповідальний секретар приймальної комісії
Харківського гуманітарного університету
«Народна українська академія»,

ПРИЙОМ ДО ВНЗ: ШЛЯХИ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ

Теза «ВНЗ починається з абітурієнта» не викликає сумнів, але «траєкторії» його руху змінюються практично кожного року. Не будемо торкатися траєкторій формування профорієнтаційного вибору молоддю, які суттєво змінюються, у тому числі і під впливом зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО). Це повинно бути окремою темою. Звернімо увагу, насамперед, на проблему управління прийомом до ВНЗ, на тенденції демократизації і певної автономізації цього процесу.

Модернізаційні процеси, що відбуваються у вищій освіті, торкнулися і системи прийому до ВНЗ. Кожна зміна в цій сфері діяльності потребує реалізації адекватних соціально-управлінських технологій з метою забезпечення зарахування на навчання підготовлених, умотивованих абітурієнтів з дотриманням принципів соціальної справедливості, відкритості та певної автономності. Керованість процесів прийому до ВНЗ потребує не тільки оптимізації існуючої практики, але й наукового її осмислення, втілення в життя певних технологій на рівні «освітнього менеджменту».

Проблеми управління прийомом до ВНЗ на сьогодні практично не досліджені, хоча вивчення організації та проведення вступних кампаній останніх років свідчить, що цей процес потребує певного теоретичного осмислення для вироблення оптимальних управлінських механізмів та їх практичної реалізації з метою вдосконалення системи прийому й зарахування до ВНЗ. Завданнями такої діяльності є в першу чергу оптимізація проведення вступної кампанії для формування якісного контингенту студентів, адже прорахунки в цьому процесі призводять не лише до проблем у самому навчальному закладі, але й викликають певний негативний суспільний резонанс.

Управління процесом прийому до ВНЗ є механізмом, що забезпечує функціонування системи вищої освіти «на вході». Ефективні процедури

прийому до ВНЗ є ключовими компонентами, що у подальшому забезпечують його здатність здійснювати свою місію та досягати поставленої мети.

Вони дозволяють також уникнути певних ризиків: організаційних, інформаційних, деформації формування студентського контингенту, фальстарту молодих людей при виборі ВНЗ, факультету та спеціальності навчання, зниження престижу навчального закладу через прорахунки під час вступної кампанії, отримання керівниками адміністративної догани для у разі порушення процедур прийому до ВНЗ. Уникненню цих ризиків сприяє розроблення та впровадження оптимальних соціальних технологій прийому до ВНЗ, які ми визначаємо як *послідовність етапів та дій організації та проведення вступної кампанії, спрямованих на формування якісного, професійно-орієнтованого студентського контингенту на підставах доцільності та соціальної справедливості.*

Нині в основному склалися механізми та соціальні технології управління прийомом до ВНЗ. Головним регламентуючим документом цього процесу є «Умови прийому», що затверджуються відповідним міністерством. Але щорічні, а в деяких випадках раптові, безпосередньо під час вступної кампанії зміни в них актуалізують необхідність вироблення й реалізації нових управлінських рішень.

Слід мати на увазі те, що умови прийому до ВНЗ регламентують порядок проведення самої вступної кампанії, але в ході прийому доводиться здійснювати заходи значно ширші у просторі та часі. Вони передбачають в першу чергу організацію та проведення системної профорієнтаційної роботи, управління інформацією про порядок прийому до ВНЗ у цілому і до конкретного закладу зокрема, організацію документообігу та роботи з Єдиною базою з питань освіти, роботу з абітурієнтами та їх батьками з питань вибору спеціальності або напряму підготовки, участь в організації процедур вимірювання знань та рівня підготовленості абітурієнтів до навчання у ВНЗ за обраною спеціальністю (на етапі вибору абітурієнтами предметів ЗНО або у випадку необхідності в самому навчальному закладі). Виходячи з цього, можна виділити такі групи соціальних технологій прийому до ВНЗ: профорієнтаційні; інформаційні; організаційні; вимірювання рівня змістовної підготовленості абітурієнтів.

До закінчення вступної кампанії залишається актуальним і питання обізнаності батьків та абітурієнтів з правилами вступу до ВНЗ в певному році.

Щоб уникнути суттєвих помилок при вибудовуванні абітурієнтами за участю батьків стратегії вибору ВНЗ та спеціальності навчання, приймальня комісія Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» започаткувала в 2016 р. акцію «Успішна вступна кампанія», в межах якої проведено багато зустрічей на спеціальних батьківських зборах з питань нового та особливого у вступній кампанії 2016 року. Така робота викликала значний інтерес не тільки у батьків абітурієнтів, але й управлінців системи освіти, які також зацікавлені у здійсненні професійних планів своїх вихованців.

Що стосується профорієнтаційних технологій, то вони активно реалізуються кожним ВНЗ протягом року. Заради справедливості слід відмітити що при проведенні цієї роботи ВНЗ інколи під гаслом профорієнтаційної роботи здійснюється реклама або популяризація діяльності того або іншого ВНЗ, що може викликати у молоді людини ризики професійної дезорієнтованості. Управління професійним вибором абітурієнтів продовжується і в ході самої вступної кампанії. Напевно, ця теза викличе деякі запитання, адже ВНЗ і приймальні комісії повинні мати справу вже з професійно-орієнтованими абітурієнтами. Але професійний вибір може зазнати певної деформації, при зміні умов прийому, оскільки вибір спеціальності навчання залежить від конфігурації предметів на вступних іспитах і кількості балів одержаних за результатами зовнішнього незалежного оцінювання.

Це підтверджують результати соціологічного дослідження «Відповідність системи вступу до ВНЗ на основі ЗНО соціальному попиту громадян», проведеного в листопаді 2009 – січні 2010 р. (див. Відповідність системи вступу до ВНЗ на основі ЗНО соціальному попиту громадян // Вісник ТІМО. – 2010. – № 2-4. – С. 47–96). Так, за результатами дослідження на початку вступної кампанії чітку визначеність щодо вибору навчального закладу, факультету, спеціальності мали близько 70-80% випускників. В той же час майже у 30% молодих людей остаточно ще не сформувався професійний вибір. Цей висновок підтверджує аналіз «сценарію» подання документів під час вступу: більшість студентів подали документи до кількох ВНЗ одночасно, 47% – в один ВНЗ на один факультет (спеціальність), 17% – в один ВНЗ на різні факультети (спеціальності), 18% – в кілька ВНЗ на подібні факультети (спеціальності), 18% – в кілька ВНЗ на різні факультети (спеціальності). Остання цифра викликає особливе занепокоєння, тому що вона свідчить про те, що певна частина абітурієнтів навіть під час вступу так і не визначилась з обраним напрямом

підготовки. В зв'язку з цим може виникнути ризик фальстарту в професійному виборі молоді людини, що, в свою чергу, спричиняє нестабільність студентського контингенту (відрахування, переведення для навчання на інші спеціальності та ін.) та зниження мотивації в процесі навчання.

Враховуючи наслідки дослідження, наш університет в системі довузівської підготовки забезпечив ретельне знайомство абітурієнтів з майбутньою професією шляхом включення їх до професійно-орієнтованих заходів («Школа підприємництва», «Школа лідерства», конкурси перекладів з іноземної мови, студентські наукові конференції та ін.). Майбутні студенти, а інколи і їх батьки, як повноправні учасники залучаються також до «позааудиторних» заходів в університеті, що дозволяє їм обізнатися із своєрідним освітнім середовищем навчального закладу. Досвід роботи з абітурієнтами у нашому університеті свідчить, що вона досить ефективна як для їх загальноосвітньої підготовки, так і для формування їх професійних нахилів.

Прозорість, гласність, демократичність процесу проведення конкурсу при зарахуванні до ВНЗ покликана забезпечити програма «Конкурс». Програма дозволяє абітурієнтам за наслідками набору у попередні роки, зорієнтуватися не тільки у різноманітні ВНЗ, напрямів підготовки, але й у наявності в кожному з них бюджетних та контрактних місць, середньому конкурсному балі, конкурсі на певні спеціальності та інша величезна за обсягом корисна інформація (див.: www.vstup.info).

Найбільш дослідженими серед процедур прийому до ВНЗ є технології вимірювання рівня змістовної («знаннєвої») підготовленості абітурієнтів до навчання у ВНЗ за обраною спеціальністю. Рівень підготовки нині визначається шляхом зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) якості освіти, вступних екзаменів та творчих конкурсів на окремі спеціальності. В світі не існує однієї єдино «правильної» системи прийому.

Але за наслідками досліджень вступу до ВНЗ на основі ЗНО можливо стверджувати, що ця технологія має досить високі характеристики. До того ж вона дозволяє оцінювати тенденції, прогрес (або регрес) у системі вступу до ВНЗ. Тому доцільно продовжити дослідження процедур прийому, щоб на їх основі створити постійно діючу моніторингову систему оцінки якості вступу до ВНЗ на основі ЗНО (див. Моніторинг якості системи вступу до ВНЗ як необхідна умова її вдосконалення // Вісник ТІМО. – 2010. – № 2-4.)

Що стосується організаційних технологій прийому до ВНЗ, то вони чітко прописані у регламентуючих документах і ефективність їх реалізації залежить від управлінських рішень курівників кожного ВНЗ. Безумовно, істотної оптимізації потребує робота приймальної комісії як головного «штабу» вступної кампанії. Тим більше, що перед ними цього року поставлене нове важливе завдання – забезпечити роботу з абітурієнтами в умовах подання заяв в електронному вигляді. Це значно зменшить паперове навантаження на працівників приймальних комісій, але певна небезпека віддалення абітурієнта від ВНЗ, що ускладнить пошук «свого» студента для ВНЗ і «свого» ВНЗ для молодої людини.

В нормативних документах закріплено певні демократичні тенденції, щодо складу приймальних комісій: до їх складу включаються не тільки представники громадськості, але й студентського самоврядування, а в засіданнях комісій, особливо на етапі зарахування до ВНЗ мають право брати участь представники ЗМІ. Такі кроки роблять прийом не тільки прозорим, а й більш демократичним, відповідальним.

В нормативних документах в останні роки розширено права ВНЗ, зв'язані з прийомом: їм надане право самостійно вирішувати питання про перелік конкурсних предметів (крім обов'язкової української мови та літератури), рівня балів в сертифікаті ЗНО з певних предметів, строків зарахування на заочну форму навчання, в магістратуру та на спеціалітет, складання програм вступних випробувань на певні ступені навчання.

Система прийому до ВНЗ не є статичною. Зі зміною економічних та соціальних обставин і національних пріоритетів вона змінюється, розвивається, щоб максимально задовольняти економічні, соціальні, культурні потреби, а також потреби кожної особистості в придбанні якісної професійної підготовки за бажаною спеціальністю у бажаному навчальному закладі.

Таким чином прийом до ВНЗ є складним, багатогранним, тривалим процесом, який потребує оптимізації управління на науковій основі. Це сприятиме підвищенню об'єктивності та справедливості при його проведенні, кращому задоволенню потреб ринку праці у фахівцях, зменшенню рівня корупції у вищій школі.

Оксана Коваленко
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
відділу лідерства та інституційного
розвитку вищої освіти
Інституту вищої освіти НАПН України

УНІВЕРСИТЕТСЬКА АВТОНОМІЯ В УКРАЇНІ: ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІСТЬ

Університетська автономія є однією з найстаріших форм самоврядування, яка ще від часів середньовіччя сприяла перетворенню університетів на найвагоміші чинники суспільного прогресу. Її роль та значення виходять за межі навчання в університетах, вона є однією з базових засад демократії та громадянського суспільства. Впровадження основ університетської автономії відповідає потребі подальшої демократизації не тільки академічного життя, а й суспільних процесів у цілому, завданню реформування та інтеграції вищої освіти України у європейський простір.

У своєму вступному слові на «Круглому столі» акад. В.І. Луговий зазначив, що «вчора в Україні університетської автономії за великим рахунком не було» /Освіта. – 2016, 16–23 березня, № 11-12/. Це твердження вимагає уточнення. Справа у тому, що університети, які здавна діяли на українських землях – Львівський, Чернівецький, Харківський, Київський, Одеський (в порядку заснування), – довгий час користувалися університетською автономією. Щоправда, рівень автономії був неоднаковим: вищим у закладах, які діяли на території Австро-Угорської імперії, нижчим в тих, що засновані в царській Росії. В Росії відповідно до статуту царського уряду від 1804 р. (укладеного за системою автономії німецьких університетів), Рада професорів обирала ректора, деканів, професорів, присуджувала й видавала докторські дипломи, вирішувала практично всі справи університетського життя. При цьому фінансування університетів на 77,1 % здійснювалося з державної скарбниці. Тобто, держава визнавала авторитет учених – професорів у своїй галузі науки і довіряла їм державні кошти для найбільш ефективного використання з метою розвитку наук та підготовки фахівців.

Великим ступенем автономії користувався Львівський університет, заснований урядом Австро-Угорщини 1784 р., (професором його було обрано і

Михайла Грушевського). Пізніше українські науковці й педагоги Галичини всупереч заборонам вже польської влади сформували у Львові в 1921–1925 рр. унікальний, цілковито автономний і самоврядний Український (таємний) університет, який діяв нелегально. Університетом керували Сенат, очолюваний виборним Ректором, колегія професорів, декани факультетів; усі питання діяльності закладу вирішували самі вчені. В ХХ ст. українські науковці перебуваючи, в еміграції заснували у Чехо-Словаччині Українську Господарську Академію (м. Подєбради, 1922 р.); Український Технічно-господарський інститут (1932 р.), Український Вільний Університет (Прага – Мюнхен, 1946 р.). Усі вони мали права університетської автономії.

Утвердження радянської влади супроводжувалося в Україні, зруйнуванням університетської системи. У 1920 р. нарком освіти Гринько Г.Ф. закриття їх одночасно відмінивши вчені ступені. 19 березня 1920 р. Київський губернський відділ Наркомату освіти видав наказ № 56 про ліквідацію існуючих університетів і створення нових «радянських» інститутів. У 1933–1934 рр. деякі вузи почали перейменовувати в університети, повернули також вчені ступені, але в той час не могло бути і мови про повернення університетської автономії та самоврядування. Таким чином, радянські університети позбулися основних привілеїв вікової університетської системи і лише поверхнево – за своєю структурою або назвою (ректорат, факультети, кафедри) – ще нагадували європейські університети.

У 1991 р. прийняла Верховна Рада УРСР «Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки про освіту». Ст. 39 «Автономія вищого навчального закладу» закону відновлювала автономію ВНЗ: «Автономія надається вищому навчальному закладу в установленому порядку відповідно до акредитації і передбачає додаткові права закладу на: визначення змісту освіти, визначення планів прийому студентів, аспірантів, докторантів з урахуванням державного замовлення, встановлення і присвоєння вчених звань навчального закладу, **власність на будівлі, техніку, інше належне йому майно, інші повноваження, що делегують вищому навчальному закладу відповідно до його статуту органи державного управління. Вищий навчальний заклад може делегувати окремі свої повноваження органам державного управління освітою.**

Аналіз тексту свідчить що, «автономія вузу» радянського взірця означала лише право вносити зміни (до 15%) в навчальні плани, присвоювати почесні звання, мати у своїй власності майно.

Закон УРСР «Про освіту» з деякими поправками діяв протягом десятиліття в незалежній Україні. У 2002 р. Верховна Рада України, прийняла

Закон України «Про вищу освіту». Проте і в ньому майже дослівно повторювалося спалюжене поняття «автономії вузів». При цьому основні питання діяльності університетів продовжували вирішуватися Міністерством. У типовому статуті університету «Повноваження Міністерства» у ст. 5 визначено 13 пунктів, які узаконюють підміну вчених університету чиновниками міністерства у вирішенні питань навчальної і наукової діяльності, кадрових, фінансових, матеріально-технічних та ін.

В той же час вступ України в 2005 р. до Болонського процесу, метою якого є створення єдиного Європейського освітнього простору передбачав необхідність впровадження широкої університетської автономії. Намагаючись прискорити цей процес, у квітні 2005 р. вісім українських університетів - Львівський, Чернівецький, Харківський, Дніпропетровський, Донецький національні університети, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Український католицький університет (м. Львів), Університет економіки і права «Крок» (м. Київ) за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» утворили консорціум для експериментального запровадження основ університетської автономії в українську вищу освіту.

Шлях автономізації ВНЗ України в сучасних умовах, визначений Законом «Про вищу освіту». Тому з 2014 р. автономія освітніх установ в Україні – один з найважливіших принципів державної політики у сфері освіти.

Але тільки в 2014 р. вдалося законодавчо відкрити шляхи для здійснення на практиці в Україні автономізацію університетів. Закон України «Про вищу освіту» в редакції 2014 р. визначив автономізацію ВНЗ як один з найважливіших принципів державної політики у сфері освіти. Наділивши ВНЗ автономією, Закон надав їм ряд повноважень, якими раніше вони не володіли. Управління діяльністю автономного ВНЗ і її організація, розширення самостійності створює для них нові ризики, що неминуче вимагає підвищення якості управлінського складу інститутів, університетів та академій.

Університетам в Україні надано право самостійно розпоряджатися коштами, отриманими від надання платних послуг, встановлювати мінімальний та максимальний обсяги навчального навантаження педагогічних і науково-педагогічних працівників. За університетами закріплені окремі права на створені ними об'єкти інтелектуальної власності, права відкривати банківські рахунки та користуватися банківськими кредитами; розширено участь університетів у формуванні структури і обсягів державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою тощо. Реалізація широкої програми університетської автономії в Україні сприятиме і використання традицій, нагромаджених у попередні часи.

Ганна Чорнойван,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу інтеграції вищої освіти і науки,
Інститут вищої освіти НАПН України

АВТОНОМІЯ ВНЗ І УПРАВЛІННЯ КАР'ЄРОЮ ДОСЛІДНИКІВ

Кар'єра дослідника – це поняття охоплює багато проблем зв'язаних з роботою ВНЗ: формування дослідницької компетентності у студентів та аспірантів, сприяння просуванню по службових сходинках осіб, які займаються дослідженнями, забезпечення якісної науково-дослідницької діяльності, залучення до цієї роботи кваліфікованих наукових та науково-педагогічних працівників, побудова потужних дослідницьких інституцій («дослідницьких центрів»), регулювання процесу мобільності дослідників, забезпечення сприятливих умов їх праці, створення передумов для зупинки процесу «відтоку кадрів» тощо.

Управління всіма цими важливими напрямками роботи здійснювалося центреалізовано – Міністерством освіти і науки. Запровадження відповідно до Закону України «Про вищу освіту» університетської автономії у ВНЗ України відкривається шлях для активації роботи на цих ділянках і подолання існуючих тут недоліків. Звернемо увагу на деякі з них.

Вирішальну роль у формуванні компетентності дослідника у ВНЗ належить викладачу. Він повинен займатися науковою діяльністю, володіти методологією та методикою досліджень, бути добре обізнаним з практикою підготовки дослідників в сучасних умовах і забезпечення їх кар'єрним зростанням. Багато з викладачів ВНЗ України сьогодні не відповідають цим параметрам, та й стан наукової діяльності у вищих закладах бажає кращого. Нині у переліках університетів світового класу за провідними міжнародними рейтингами «Шанхайський» і «Таймс» немає жодного українського освітнього закладу.

По-друге, для успішної кар'єри дослідника слід позбутися бюрократичних нашарувань у процесі набуття наукових ступенів і вчених звань. Було б логічним уникнути подвійного бюрократичного процесу атестації наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, остаточно передавши присвоєння наукового ступеня та видачу дипломів спеціалізованим вченим радам університетів та науковим установам. Присвоєння ступеня

доктора з окремих галузей наук доцільно було б надати Національному загальнонауковому університету, в якому працювали б не тільки досвідчені вчені й викладачі України, а й зарубіжні фахівці.

По-третє, ми спостерігаємо втрату високого визнання ступеня кандидата наук. Це пояснюється частково тим, що зростаюча складність життя вимагає виробництва в масовому масштабі фахівців з науковими ступенями. Тому система післявузівської професійної освіти відчуває внутрішнє протиріччя між тенденцією до масовізації і одночасним підвищенням вимог до рівня якості підготовки фахівців з боку наукового співтовариства, вищої школи та наукоємного сектора економіки.

По-четверте, в наш час досить помітно виявилася тенденція до зниження мотивації майбутніх фахівців до наукової роботи. Низьке фінансування наукових досліджень на тлі ускладнення і подорожчання сучасного обладнання, невідповідність навчальних планів аспірантської підготовки в усталеній професійній структурі науки призвели до диверсифікації соціального замовлення на післявузівську підготовку та отримання наукових ступенів. Науковий ступінь перестав бути індикатором належності до наукового співтовариства і перетворився на звичайну вищу освітню градацію.

По-п'яте, посилюється дисбаланс розподілення за віком фахівців, задіяних у науковій сфері. За часи незалежності в Україні простежується стійка тенденція старіння науковців. Парадокс ще в тому, що частка кандидатів і докторів наук постійно зростає (у 2009 р. їх кількість перевищувала кількість фахівців, задіяних у науково-технічній сфері). Понад 10 років частка державного фінансування навчання аспірантів складає 85–95 %, в той же час науковою роботою зайнято лише близько 22 % кандидатів та докторів наук. Природньо постає питання про доцільність витрат бюджетних коштів на навчання в аспірантурі осіб, які не вбачають продовжувати кар'єру дослідника.

Баластом на шляху до успішної кар'єри дослідника, особливо на початку кар'єри, є гальмування керівництвом інноваційних змін (орієнтування та використання успішного зарубіжного досвіду, управління закладом на лідерських засадах, тенденція відкритості та доступності, інтегрування у світовий дослідницький простір, мобільність тощо). Важливими елементами подолання існуючих недоліків є забезпечення уважного ставлення до кар'єрного зростання молодих дослідників, вміння наставників ділитися з ними набутими знаннями і досвідом.

Вирішення цих проблем потребує системного управління дослідницькою кар'єрою в умовах автономності ВНЗ. У Законі України «Про вищу освіту»

щодо автономності вищого навчального закладу зазначено його права на самостійність, незалежність і відповідальність у прийнятті рішень стосовно наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів. Але не зважаючи на це, у вітчизняних ВНЗ зберігається надмірне державне адміністрування напрямів їх діяльності, насамперед з боку Міністерства освіти і науки. Законодавче визначення автономності ВНЗ, на наш погляд, не повністю відповідає основним положенням «Великої Хартії університетів» й основним принципам автономності прийнятих в європейських закладах вищої освіти. Блокування органами державної влади ініціативи ВНЗ зменшує ефективність їх діяльності та шкодить міжнародному іміджу вітчизняної вищої освіти.

Важливим резервом підвищення якості роботи ВНЗ є забезпечення їхньої незалежності в управлінні кар'єрою дослідників. Акцентування уваги на високопрофесійному науково-педагогічному складі університету, розвитку дослідницьких лабораторій, підвищенні якості підготовки докторських дисертацій, покращенні співпраці університетів з підприємницькою сферою та ринком праці у працевлаштуванні випускників, створенні умов для кар'єрного зростання дослідників як в межах ВНЗ так і поза ним, забезпеченні умов для мобільності дослідників тощо. Реалізація вище перелічених завдань потребує як управлінської так і фінансової автономії університетів.

Особливого значення набуває удосконалення управління розвитком кар'єри дослідників, які повинні бути проінформовані про те, які навички і досягнення їм необхідні для роботи. Варто поширити на всі ВНЗ досвід кращих університетів (створення дослідницьких проектів, працевлаштування дослідників за строковими контрактами й подальша їх підтримка, заохочення до пошуку нових можливостей розвитку навичок, знань і досвіду, підготовки публікацій, виступів на конференціях, забезпечення умов для підвищення кваліфікації, стажування тощо).

Таким чином для успішної роботи з дослідниками у ВНЗ та наукових установах України потрібно, насамперед, поширити університетську автономію на цю пріоритетну сферу діяльності навчальних закладів і надати їм право самостійно витратити кошти виділені на науку, дослідження та роботу з дослідниками державою, а також ті, що надходять від реалізації міжнародних грантів й програм та співробітництва з бізнес-структурами та окремими підприємцями.

Катерина Астахова
доктор історичних наук, професор
ректор Харківського гуманітарного університету
«Народна українська академія»

УПРАВЛІННЯ КОМПЛЕКСОМ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ: ХАРКІВСЬКІ НАПРАЦЮВАННЯ

Шукаючи шляхи виходу з важкого становища, в якому знаходиться вища школа України, варто використати і такий як експериментальне обґрунтування різних аспектів управління в університетах. Зокрема, хотілося б поділитися досвідом комплексного експерименту зі створення авторської моделі управління навчальним закладом, що на практиці реалізує ідею безперервної освіти. Йдеться про модель, створену у Харківському гуманітарному університеті «Народна українська академія», який незабаром (в травні) святкуватиме своє 25-річчя.

Вже з перших кроків існування, на етапі відпрацювання концепції інноваційного навчального закладу, було зроблено ставку саме на високий рівень демократизації управління, на залучення до вирішення конкретних завдань якомога більшої кількості викладачів та співробітників. Тільки в такий спосіб, на думку фундатора нашого університету проф. В. Астахової, можна було сформувати команду однодумців, яким по силах побудувати принципово нову модель навчального закладу, що виявилася б життєздатною у жорстких умовах сучасного освітнього середовища.

У ХГУ «НУА» впевнені, що реальні трансформації відбуваються лише тоді, коли у структурних ланках і в цілому в університеті люди об'єднуються для того, щоб забезпечити принципово новий рівень керування освітнім закладом. Саме колективна діяльність складає основу феномену трансформацій. І тільки при такому підході можливі адаптивні зміни.

НУА сповідує підходи, які базуються на розумінні того, що в умовах швидких перетворень значно розумніше йти на крок попереду, самостійно спрямовувати свій розвиток, бо традиційні патерналістські очікування вже не спрацьовують. Університети повинні самі знаходити рішення, шляхи і, навіть, ресурси. Безумовно, флагманські або елітарні університети мають змогу довше ніж інші обходитися без «керівництва зверху», спираючись на власну репутацію та політичний вплив при отриманні гарантованих ресурсів та конкурентного статусу. Але ті навчальні заклади, які опинилися у маргінальному становищі чи на межі виживання, не можуть дозволити собі чекати на чиєсь рішення. Вони потребують швидкого та гнучкого реагування на вимоги, які постійно змінюються

та зростають. Тому вони змушені більш оперативно і чітко перебудовувати (чи будувати) сучасні управлінські підходи, співвідносячи їх з традиційними.

Лексичні конструкції з використанням термінів «автономія» та «демократичний», в освітянських дискусіях, лунають так часто, що іноді важко зрозуміти як само їх можна реально втілювати в життя. Те, що самостійність, незалежність і відповідальність – є ключовими важелями інноваційного розвитку освіти, ні для кого не таємниця. Але з чого почати? Як відмовитись від впевненості в тому, що автономію і демократизацію у вищій школі хтось повинен забезпечити, скласти і пояснити правила користування. Ми з самого початку розуміли: ніхто опікуватись новим (та ще й приватним) навчальним закладом не буде. Все необхідно зробити самостійно. І, перш за все, створити управлінську модель, яка будуватиметься на соціальній довірі, на об'єднанні навколо місії навчального закладу.

В основі управлінської моделі НУА є місце – наукове підґрунтя: вже понад 20 років вона є експериментальним майданчиком МОН України (наказ № 39 від 13.02.1997) з відпрацювання модулю гуманітарної безперервної освіти. Затверджені і успішно розробляються науково-дослідні теми з різних аспектів розвитку освіти (філософські, соціологічні, історичні, економічні, педагогічні напрями), які поєднано головною темою: «Формування інтелектуального потенціалу суспільства в умовах сучасних соціальних трансформацій» (ГР № 0111И000011). Вивчаються різні складові функціонування безперервної освіти, проводяться наукові конференції, семінари, фокус-групи, публікуються численні монографії (детальніше див. репозиторій НУА dspace.nua.kharkov.ua:8080/jspui/), працюють три наукові лабораторії (вивчення проблем вищої школи; планування кар'єри, вивчення культурно-освітнього середовища), захищаються кандидатські і докторські дисертації.

Модель, що має вже 25 років «реального стажу», побудована на наукових засадах, на вивченні та адаптації вітчизняних і світових напрацювань. Основу діяльності навчального комплексу, що поєднує дошкільну підготовку, загальноосвітню школу та університет (з усіма формами і післядипломної підготовки), складають відповідні Закони України, нормативні документи МОН, а також заснована на цих актах власна «Концепція розвитку до 2020 р.». Її доповнюють численні комплексні профільні довгострокові програми. Одна з перших та ключових – програма «Кадри» з додатками, які стосуються формування лояльності викладацького складу і співробітників та індивідуального планування кар'єри. Програма, створена у 1996 р., постійно доповнюється та оновлюється. При цьому зберігається головне – увага до кадрової політики та кадрової роботи, які повинні забезпечувати високий рівень професорсько-викладацького складу, що відповідає вимогам часу та сприймає культуру змін і перетворень як невід'ємну складову сучасної освіти.

Крім традиційних блоків (підготовка кадрів, підвищення кваліфікації та ін.) у програмі та реальній практиці багато уваги приділяється формуванню, збереженню та трансляції власної корпоративної культури, розвитку культурно-освітнього середовища (КОС). Його наявність – одна з помітних характерних рис ХГУ «НУА». Це відмічають всі, хто відвідує наш заклад, контактує з його випускниками.

У НУА впевнені, що середовище «просочує» і розвиває культуру побудовану на повазі до власної родини, навчального закладу, міста, країни. Дуже важливою складовою – є формування та постійне підтримування поваги до Викладача, до Вчителя. Для цього використовуються різні механізми та заходи, які дозволяють формувати повагу до викладацького корпусу власного навчального закладу та викладача взагалі. У цій справі дрібниць немає. Спрацьовує і галерея «Учитель, перед ім'ям твоїм...», створена у НУА, і персоналії викладачів, що зберігаються у музеї історії закладу, і іменні аудиторії, і поважне ставлення до ювілеїв викладачів, їхніх здобутків та перемог, і щорічні видання збірок «Хто є хто в НУА» та ін. Все це дозволяє підвищувати роль та соціальний статус викладача, його впевненість, що є дуже важливим в сучасних умовах постійного стресу та перевантажень. Впевненість, відчуття поваги та підтримки, захищеності переростає у соціальну активність, більш високий рівень зацікавленості у високоякісній якості роботи. Адаже викладацька пасивність, імітація діяльності замість реального включення у реформування освіти – проблеми, які постійно обговорюються на різних рівнях. І це не випадково, бо «саботування змін», відсутність соціальної активності, здається, є головним гальмом реформування освіти, її переведення у режим інноваційного функціонування.

В НУА почали шукати власні підходи, які б допомогли зробити викладача реальним учасником управління навчальним закладом, суб'єктом змін та перетворень. Так з'явилися численні ради та громадські організації, що наближають викладачів до реальної участі в управлінні. Йдеться про раду професорів (співголови якої обираються на два навчальних роки), бібліотечну раду, раду музею історії НУА, художню раду (вона опікується творчими колективами навчального закладу, формує репертуарну політику колективів, перш за все студентського народного театру «На Лермонтовській, 27»), раду студентської каплиці св. Татіани, раду ветеранів освіти. Питання організації, функціонування та забезпечення ефективності діяльності таких рад варте окремої статті, адже цей напрям роботи, дає змогу концентрувати та направляти соціальну активність викладачів та співробітників, реально забезпечувати їхню участь у житті навчального закладу.

І ще про два напрями діяльності, які набули останнім часом значного розвитку, активно впливаючи на реальну автономізацію та демократизацію управління. По-перше, це взаємодія з батьками учнів та студентів. По-друге, максимальне збереження контактів та розвиток співпраці з випускниками. Обидві напрями – з числа тих ключових стейкхолдерів освітнього закладу, які мають значний і постійно зростаючий вплив на його розвиток, авторитет, можливості. Коли 25 років тому НУА почала активно будувати стосунки з батьківською спільнотою, це сприймалося багатьма, м'яко кажучи, дивно. Вищі навчальні заклади на відміну від загальноосвітньої школи не мали такого досвіду та й не відчували потреби в ньому. Головне завдання ВНЗ у роботі з батьками – формування порозуміння з батьківською спільнотою, пояснення цілей та форм діяльності НУА, її місії та принципів. Поєднання зусиль, досягнення консенсусу, роз'яснення батькам фундаментальних цінностей освіти дозволяють ліквідувати багато суперечностей та використовувати додатковий ресурс у досягненні кінцевої мети – отримання студентами якісної сучасної освіти. Методи взаємодії, етапи, особливості таких стосунків, їх філософське підґрунтя – все це викладено у комплексній програмі «Батьки», яку реалізує НУА. Що до форм, які використовуються, то це такі: запрошення родин на всі свята та події (перш за все – до участі у традиційному щорічному генеалогічному конкурсі «Історія моєї родини»), батьківські збори на перших курсах; відвідування захистів практики, дипломних та магістерських робіт, екскурсій до підприємств та фірм, де працюють батьки, сумісні творчі виставки. Повага до родини та батьків – базова складова корпоративної культури навчального закладу. В навчальних корпусах розміщені постійно діючі фотовиставки: «Відомі харків'яни, нащадки яких навчаються в НУА», «Как велика у наших поколений поступков и сердец взаимосвязь» (фотографії ветеранів – захисників країни). Все це, можливо, дрібниці, але саме з них складається освітнє середовище, постійне перебування у якому формує своєрідну атмосферу, притаманну конкретному закладові.

На розвиток та управлінську культуру Харківського гуманітарного університету «НУА» помітно впливає практика взаємодії з випускниками. В основі її – розуміння того, що без цих стосунків освітній заклад повноцінно функціонувати не може. Отже випускники є одним з найважливіших «агентів впливу». Підходи та принципи формування взаємодії з ними закладені в комплексній довгостроковій програмі «Супровід випускників», виконання якої постійно відслідковують Лабораторія планування кар'єри (ЛПК), ради факультетів, кафедри та Асоціація випускників.

Організаційно цю роботу забезпечують ЛПК та факультети. Але досить впливовими виявилися Асоціація (має раду, постійний склад членів та керівників програм, серед яких «Навчальна», «Науково-дослідна», «Спортивна» і, навіть, «Дитяча програма»), що забезпечує різні форми діяльності серед дітей випускників з метою залучення їх до навчання у Дитячій школі раннього розвитку та Спеціалізованій економіко-правовій загальноосвітній школі, до участі у різдвяних святах, екскурсіях, спортивних, концертних програмах (найпопулярніші – «Джаз для малюків») і Клуб випускників. Якщо Асоціація координує всі напрями взаємодії з випускниками, то Клуб сконцентрований на ініціюванні інтелектуальних програм і зустрічей. Серед них – дискусійні засідання, на які запрошуються в ролі спікерів найбільш авторитетні професори університету, творчі зустрічі з відомими діячами культури (поет Сергій Жадан, скульптор Катіб Мамедов, джазова співачка Дар'я Єфременко та ін.). З'явилась, навіть, така нетрадиційна форма спілкувань як «Сніданок випускників», де кілька разів на рік можна за кавою поспілкуватися з представниками різних випусків та факультетів.

Системна взаємодія з випускниками, постійне залучення їх до участі у навчальному процесі, працевлаштуванні – плідно впливають на рівень і ґрунтовність рішень, що приймаються, на контроль за якістю викладання, за своєчасним аудитом навчальних планів та програм. Плідна співпраця з випускниками, їхнє постійне перебування у навчальному закладі позитивно впливають на настрій студентів, формують більш високий рівень впевненості у перспективах і полегшують процес збереження та трансляції корпоративної культури НУА.

Двадцятип'ятирічний шлях, який пройшов Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія», дає право на деякі висновки щодо управління закладом. Наш досвід доводить, що є організаційно-управлінські важелі, які допомагають створювати досвідченого викладача, сильного керівника, компетентного випускника, сильну адміністрацію навчального закладу. Вони сприяють створенню умов для повноцінної реалізації та використання автономії, демократизації управління. Слабкий викладач чи ректор, факультет чи кафедра, які не мають у своєму розпорядженні реальних прав, ресурсів та можливостей, навряд чи зможуть втілити у життя ідею автономізації та нести відповідальність за свої рішення. Спираючись на «точки зростання», вивчаючи та використовуючи позитивні напрацювання і досвід, які, безумовно, є і в інших ВНЗ, можна швидше покращити ситуацію з управлінням в університетському секторі освіти, не чекаючи поки хтось зверху «доведе інструкції щодо користування автономією».

Наталія Чибісова

кандидат філософських наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи та виховання
Харківського гуманітарного університету
«Народна українська академія»

СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ – ВАЖЛИВИЙ КРОК НА ШЛЯХУ ДО МОДЕРНІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО ВНЗ

Усі елементи сучасної освіти перебувають у стані модернізації. Змін потребують і процеси управління навчальними закладами, які мають стати більш демократичними та мобільними. Діяльність студентського самоврядування спроможна охопити всі сфери вузівської життєдіяльності студентів: навчальну, науково-дослідну, поза навчальну, пов'язану з роботою клубів, з художньою творчістю, спортом. Участь у студентському самоврядуванні може перетворитися на важливий засіб саморозвитку та самореалізації особистості.

В цьому процесі значну, позитивну роль можуть зіграти студентські громадські організації, які в сучасних умовах змінюються за змістом та формою. Серед нових форм слід зазначити такі, як парламент, рада, братство, клуб, колегія тощо, які є дорадчими органами студентського самоврядування. З'являються сьогодні у ВНЗ і молодіжні спілки або комітети, які за формою скоріше нагадують об'єднання за інтересами та смаками. В них кожний може проявити свою індивідуальність, розкрити своє «Я». Такі організації об'єднують молодь за її бажанням, вони дуже динамічні, зазнають частих змін і за структурою, і за чисельністю. Сучасні молодіжні студентські організації зазвичай не базуються на принципах централізму й колективізму; їх члени, як правило, не несуть відповідальності за прийняті рішення та їх виконання. Тому вони швидко створюються і так само швидко зникають. Це відбувається тому, що у ВНЗ студентське самоврядування продовжує існувати за старими зразками і не враховує сучасних тенденцій розвитку суспільства. На наш погляд, сучасні студентські організації мають відтворюватися в контексті розвитку антропогенної цивілізації і враховувати всі головні ознаки інформаційного суспільства.

Новий Закон України «Про вищу освіту» поставив перед навчальними закладами завдання створити такі органи студентського самоврядування, які будуть сприяти гармонійному розвитку особистості студента, формувати в нього навички майбутнього організатора та керівника. І такий процес розпочався.

В Харківському гуманітарному університеті «Народна українська академія» (ХГУ «НУА») студентська спілка плідно працює з квітня 1996 р. Вона була створена з метою залучення молоді до участі в суспільних процесах, підвищення громадської активності студентів, сприяння розв'язанню різноманітних навчально-виховних проблем, задоволення їх потреб та інтересів у творчому та інтелектуальному розвитку.

Студентська спілка НУА першою запропонувала нову структуру студентської організації: з одного боку, вона мала традиційну форму молодіжних громадських організацій, а з іншого – сприяла розвитку новітніх форм студентського самоврядування. Виконавчим органом спілки став студентський комітет, який відіграє важливу роль у формуванні лідерських якостей у студентів. Він займає дієву позицію в реалізації сучасної освітньої політики в академії. До його складу входять студенти – представники всіх факультетів (21 особа), які організують роботу як секторів (організаційного, навчального, студентського наукового товариства, шефського, спортивного, культмасового, зв'язку з громадськістю), так і клубів за інтересами (політклубу, євроклубу, бізнес-клубу, англійського клубу, інтелектуального клубу «Комільфо», спортивного клубу, туристичного клубу, літературного клубу, Кіноклубу, клубу «Мафія»).

Студентська спілка є громадською організацією студентів академії і в той же час виступає елементом єдиної навчально-виховної системи, що склалася в Народній українській академії як науково-навчальному комплексі з безперервним процесом освіти. Студентська спілка плідно співпрацює з профспілкою співробітників академії, учнівською організацією «Істок» (органом учнівського самоврядування Спеціалізованої економіко-правової школи Народної української академії), а крім того, підтримує дружні стосунки з студентськими організаціями інших харківських ВНЗ. Члени студкому входять до складу обласної студентської ради, до міської Ради молоді, а в 2012 р. голова студкому НУА був обраний головою оргкомітету Харківського осередку Всеукраїнської студентської ради. Студентські лідери беруть участь у Всеукраїнських студентських заходах, у роботі Всеукраїнської студентської спілки.

Студентський комітет ХГУ «НУА» став ініціатором створення у 1996 р. Всеукраїнської студентської асоціації молодіжних громадських організацій вищих навчальних закладів недержавної форми власності «Міст». І сьогодні студентська спілка НУА є лідером серед студентських організацій ВНЗ недержавної форми власності.

Сучасне студентство можна об'єднати навколо конкретних суспільних справ: це можуть бути громадські проекти в межах України, регіону або ВНЗ. Так, у ХГУ «НУА» студенти вже протягом десяти років беруть участь у шефській роботі в дитячому інтернаті м. Люботин та в міському дитячому будинку «Родина», допомагають викладачам у шкільних класах Спеціалізованої економіко-правової школи, інші працюють екскурсоводами в музеї історії ХГУ «НУА» або беруть участь у студентському загоні «Пам'ять», який збирає інформацію про солдат та офіцерів похованих на Солдатському кладовищі в Київському районі міста Харкова. За результатами пошуку була написана книга «Слышим эхо минувшей войны».

Участь у соціальних проектах надає можливість розвивати у молодих людей колективну взаємодію, почуття взаємодопомоги, відповідальність та громадянськість, патріотизм.

Студентська спілка НУА неодноразово виступала ініціатором проведення навчання лідерів студентського руху Харківського регіону. Кожного року на базі академії проходять семінари, «круглі столи», тренінги для студентської молоді Харківщини. Так, у 2015 р. відбувся семінар студентських лідерів ВНЗ III-IV рівнів акредитації «Формування громадянськості як основи патріотичного виховання студентської молоді (з досвіду роботи Харківських ВНЗ)».

Школи лідерів студентська спілка організує і для студентів всіх курсів та факультетів академії. Так, третій рік поспіль працює школа лідерів під час зимових канікул у Карпатах. Школа допомагає молоді сформувати організаційні та управлінські навички, комунікативні вміння та дружньо й змістовно провести вільний час.

Кожного року студентське наукове товариство організує Міжнародну студентську конференцію «Як нам упорядкувати вищу школу», в рамках якої працює секція студентського самоврядування, яку ведуть лідери студкому (у квітні 2016 р. відбудеться XXIII Міжнародна студентська наукова конференція).

Цікавляться студенти й питаннями вдосконалення навчально-виховного процесу. Стало традицією щороку проводити «круглі столи», присвячені цим проблемам. За останній час студенти разом з викладачами розглянули на них такі питання, як виховання академічної культури та формування мотивації у студентів до навчального процесу, шляхи працевлаштування молоді, стратегію розвитку навчальних програм магістрів, модель майбутнього спеціаліста тощо.

Одним із важливих напрямів діяльності студспілки є розв'язання питань вторинної зайнятості студентів у вільний від навчання час. І в цьому питанні студенти НУА стали лідерами. У 1999 р. в академії відновив роботу студентський трудовий загін, який відрізняється від попередніх структурним та змістовим різноманіттям. До складу трудового загону входять 7 самостійних загонів: будівельно-ремонтний, волонтерський, педагогічний (члени якого працюють у дитячих оздоровчих таборах), громадського порядку (який діє протягом цілого року), загін екскурсоводів, який працює при музеї історії академії, загін аніматорів, які працюють в Туреччині, Греції, США та інших країнах. Щороку на Міжнародний день студентів члени студспілки організують свято Студентського трудового загону, що сприяє залученню до нього більшої кількості студентів.

Серед академічних конкурсів, у яких активно беруть участь члени студкому, слід зазначити конкурс «Історія моєї родини» (XXI академічний конкурс відбувся у березні 2016 р.), на який було подано 248 робіт. Студенти вивчають генеалогію, знайомляться з історією своїх родин, що допомагає їм краще зрозуміти історію свого міста, країни.

Двічі на рік члени студентського комітету проводять Тиждень здоров'я, в межах якого організують багато цікавих акцій, серед яких: «Кинь цигарку!», яка спрямована на збереження та подальший розвиток здорового способу життя; фізкультурперерви з танцювальними паузами та спортивними конкурсами, зустрічі з лікарями, перегляд фільмів про здоровий спосіб життя та інше.

У 2005 р. студком НУА був нагороджений премією Кабінету Міністрів України, а у 2006, 2007 та 2012 роках голова студентської спілки обирався на Всеукраїнському фестивалі «Студентська республіка» студентським мером Харкова.

У 2009 та 2011 рр. студком НУА було визнано переможцем у міському конкурсі «На кращу студентську раду». А в травні 2011 р. з нагоди 15-річчя студентської спілки її було нагороджено Почесною грамотою Харківської обласної ради. Але, на жаль, активними учасниками студентського самоврядування, за даними сучасних соціологів, є лише приблизно 30% студентів навчальних закладів. Тому перед молодіжними організаціями сьогодні постають важливі завдання: залучити до діяльності студентського самоврядування якомога більше студентської молоді, щоб сформувати в них такі якості, як самостійність, почуття відповідальності, організаторські й управлінські навички, уміння працювати в команді. А це можна зробити тільки в процесі спільної праці, вирішуючи загальні завдання.

Марина Гриценко
кандидат філософських наук,
старший науковий співробітник
відділу політики та врядування у вищій освіті
Інституту вищої освіти НАПН України

АВТОНОМІЯ УНІВЕРСИТЕТІВ КРИЗЬ ПРИЗМУ АКАДЕМІЧНОЇ СВОБОДИ

Сьогодні принципи академічної свободи у фокусі уваги вищої школи і є ключовими питаннями в будь-якій дискусії про її долю. Криза цінностей сучасного університету вимагає переосмислення понять «академічна свобода» і «інституційна автономія» з врегулюванням нових факторів, що впливають на вищу освіту, – масовості, комерціалізації та підзвітності університетів. Автономію університетів слід забезпечувати на засадах академічної свободи. Адже університет краще служитиме суспільству, якщо він сам зможе визначати власні цілі, пріоритети та методи їх досягнення. Автономія університету виражається в самостійності, наданій його членам, які діють як єдине ціле в ухваленні рішень, що стосуються діяльності закладу.

Звичайно, немає такого університету, який був би цілком автономним. Історично склалося так, що право надання ступенів було закріплене в хартії, яку університетам надавали церква або держава, які беруть на себе відповідальність за університети, надають їм повноваження або фінансують їх діяльність. Незважаючи на певні обмеження, автономні права університетів поступово розширюються і академічна автономія, яка включає в себе як академічну свободу, так і академічну відповідальність університетів, стає фундаментальною цінністю світової освіти.

В Україні академічна свобода нормативно закріплена в новому Законі України «Про вищу освіту», який визначає її як самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів та реалізується з урахуванням обмежень, встановлених законом. На практиці ж академічні свободи у вищих навчальних закладах України нормативно відображені хіба що в положеннях і статутах університетів.

Зокрема, в Положенні про організацію освітнього процесу в Київському національному університеті технологій та дизайну, в підрозділі 7.1 «Академічні свободи науково-педагогічних, наукових та педагогічних працівників Університету» наголошується, що академічна свобода є суттєвою передумовою тих освітніх, науково-дослідних, управлінських та обслуговуючих функцій, які покладаються на Університет. Свобода в дослідницькій і викладацькій діяльності є основним принципом університетського життя, а Університет, у межах своєї компетенції, гарантує її дотримання і реалізацію. В Університеті забезпечуються такі академічні свободи:

- 1) наукова творчість є фундаментальним правом кожного працівника;
- 2) будь-яке наукове дослідження вільне від прихованого чи відкритого репресивного впливу бюрократичних, політичних, релігійних та фінансових директив, зокрема від адміністрації Університету;
- 3) свобода у виборі теми дослідження, яка може не збігатися із загальною науковою темою Університету;
- 4) свобода у виборі методів дослідження;
- 5) свобода щодо власних міркувань і наявності різних думок щодо одержаних наукових результатів;
- 6) свобода у виборі місця здійснення наукової діяльності, яке обирається ним, виходячи із доцільності для дослідження;
- 7) свобода у виборі способів та засобів представлення результатів дослідження, має право і рівний доступ до засобів інформації, які є в Університеті;
- 8) однаково відкритий доступ до джерел інформації в Університеті.

Як бачимо, Положення про освітню діяльність у одному з вітчизняних ВНЗ наголошує на тому, що академічна свобода в дослідницькій і викладацькій діяльності є основним принципом університетського життя. На жаль, проголошені академічні свободи поки що не працюють.

Основною проблемою реформування вищої освіти в Україні, на переконання експертів (Б. Малицький, А. Фіщук, Ю. Крячко, Є. Сінкевич та ін.), є те, що «університети залишаються низовими елементами жорстко регламентованої, ієрархічної та централізованої системи, в якій відповідальність за кінцевий освітній результат розпорошена між багатьма державними інституціями (внаслідок чого за якість освіти ніхто не несе відповідальності), а влада – як центральна, так і місцева – і далі має всі можливості втручатись у внутрішньо-університетське життя і з «цінними порадами» та «адміністративними примхами».

Основною теоретичною проблемою, на наше переконання, є питання про методологічне підґрунтя університетської автономії. Іншими словами, проблема полягає в знаходженні та обґрунтуванні принципу, через який потреба в автономії могла б бути виправданою і реалізованою. В документах міжнародного права та Болонського процесу в якості такого принципу проголошується академічна свобода, яка розглядається як необхідна умова розвитку вищої освіти і науки. Однак те, що стало вже стереотипом для європейської свідомості, зовсім не обов'язково є універсальним законом.

В даний час в судженнях щодо залежності академічної свободи від автономії закладів вищої освіти домінують уявлення, які зафіксовані в авторитетних міжнародних документах. Так, в Magna Charta Universitatum (Великій хартії університетів), яка була підписаною 18 вересня 1988 р. під час святкування 900-річчя Болонського університету, вказується, що «університет є автономною установою, яка критичним чином створює і поширює культуру через наукові дослідження та освіту. Аби адекватно реагувати на потреби сучасного світу, він повинен мати моральну та інтелектуальну незалежність по відношенню до будь-якої політичної й економічної влади, реалізуючи свою діяльність в області досліджень і освіти». Тут сформульована історично виправдана думка про взаємозалежність академічної свободи і автономії, коли остання не наділяється будь-яким специфічним змістом, відмінним від академічної свободи. При такому підході ці два ключових поняття вживаються синонімічно.

Але вже в «Рекомендаціях про статус викладацьких кадрів установ вищої освіти» (ЮНЕСКО, Париж, 11 листопада 1997 р.) покладений початок змістовному розрізненню і функціональному підпорядкуванню понять автономії та академічної свободи. В цьому документі зазначено, що «право на освіту, викладання і дослідницьку діяльність може бути реалізованим в повному обсязі лише в умовах академічної свободи і автономії закладів вищої освіти». Відносини між двома категоріями закріплені по-новому. «Автономія при такому підході є передумовою, інституціональною формою академічної свободи: для того «щоб належним чином користуватися академічною свободою ... заклади вищої освіти повинні мати автономію».

Отже, найбільш вагомим аргументом прихильників інституціональної автономії закладів вищої освіти вважається твердження про нерозривний зв'язок університетської автономії та академічної свободи. Теза вибудовується таким чином, що ідея автономії знаходить своє виправдання через стереотипні цінності, в якості яких виступають свобода, людські потреби, громадянське

суспільство. Аргумент при цьому зводиться до твердження про те, що інституційна автономія установ вищої освіти є необхідною умовою реалізації академічної свободи. Автономія підноситься до традиційної і навіть системної цінності, одержує легітимність через ту особливу роль, яку вона відіграє по відношенню до академічної свободи.

Фінансова залежність і, як наслідок, обмеження автономії «лікуються», по досить поширеній у наші дні думці, диверсифікацією джерел доходу. Однак цей засіб здається панацеєю тільки на перший погляд. Якщо проаналізувати дану тезу більш уважно, то можна побачити, що її реалізація означає вихід університетів в простір конкурентного ринку, що веде до трансформації ціннісно-цільових підстав діяльності. Адміністрація ВНЗ, опинившись в таких умовах, починає часто-густо керуватися цілями, далекими від академічних, а саме принципами економічної ефективності й ринкової вартості досліджень в протилежність їх істинності, конкурентоспроможності освіти в протилежність її фундаментальності. Це, в свою чергу, може обмежити академічну свободу не тільки окремих вчених-викладачів, але і цілих академічних спільнот, які не приносять очікуваного доходу.

Таким чином, принцип автономії ВНЗ нерозривно пов'язаний з наданням академічних свобод, реалізація яких націлена на створення оптимальних умов для наукової і педагогічної творчості, пошуку істини, її вільного викладу і поширення. Очевидно, що цілі освітньої діяльності, які здійснюються ВНЗ, не можуть бути досягнуті за відсутності свободи вибору світоглядної, моральної та ідеологічної основ освіти, свободи у визначенні методики навчання, свободи науково-дослідницької та педагогічної творчості, вільного пошуку, викладу та поширення інформації. У сфері вищої і післядипломної освіти, де найтіснішим чином переплетені освіта і наука, названі свободи традиційно іменуються академічними.

Отже, основним завданням реформи галузі вищої освіти є реалізація у вищих навчальних закладах академічної свободи, яку вже давно практикують провідні університети Європи, і яка є засобом для покращення якості вищої освіти, запровадження змагальності ВНЗ та посилення їхньої відповідальності за результати своєї роботи.

Борис Корольов

доктор історичних наук, професор,
Почесний доктор Інституту вищої освіти НАПН України

УНІВЕРСИТЕТСЬКА АВТОНОМІЯ В УКРАЇНІ СТАЄ РЕАЛЬНІСТЮ

Коли редакція тижневика «Освіта» і куратори Круглого столу «Університетська автономія: міф чи реальність?» приступали до роботи над проектом, вони щиро сподівалися, що запропонована тема викличе безумовний інтерес читачів. Але на ґрунтовне цікаве вступне слово до проблеми академіка В.І. Лугового «Самостійність, незалежність, відповідальність ВНЗ» (Освіта, 2016. – 15-16 березня) відгукнулися всього сім читачів.

Чотири статті-виступи надійшли з Інституту вищої освіти НАПН України. Статті молодих науковців, що надійшли до редакції свідчать, що вони пройнялися проблемою автономії ВНЗ і включаються активно в дослідження окремих її аспектів. Нині тема «Автономія та врядування у вищій освіті» є однією з центральних тем, що досліджуються в Інституті.

Кандидат філософських наук М. Гриценко присвятила свій виступ проблемі методології університетської автономії, зокрема узагальнення восьми форм свободи. Досліджуючи форми свободи доцільно було б проаналізувати роль політичного фактору в їх реалізації, оскільки особливістю України є надмірний вплив на вищу освіту політичних боїв, що розгортаються в Україні.

Доктор педагогічних наук Ю. Скиба порушив питання про слабе дослідження такого напрямку автономії, як наукова робота в університеті. Добре, що автор проаналізував основні (8) напрямів розвитку науки в університетах України, але варто було б висловити свої думки з приводу співвідношення університетської та академічної науки. На думку деяких вчених такий поділ негативно впливає на наукову роботу в умовах автономії.

Кандидат педагогічних наук Г. Чорнойван порушила таке важливе питання як вплив автономії на кар'єру здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників, а також роботу аспірантури, докторантури та інших підрозділів університету, що піклуються про кар'єрне зростання фахівців. На думку Г. Чорнойван діяльність університету в умовах автономії створює кращі умови управління розвитком кар'єри дослідників.

Кандидат історичних наук О. Коваленко у своєму виступі звернула увагу на особливості зародження та розвитку університетської автономії в Україні. Аналізуючи історію вищої освіти в Україні вона відмітила, що університети західного регіону, зокрема Львівський, мали більше автономії ніж університети, що діяли в умовах Царської Росії. У Радянський час автономія в університетах була повністю скасована. Відродження університетів у 1934 р. не призвело до відновлення автономних засад в СРСР.

Аналіз виступів представників Інституту вищої освіти НАПН України на «Круглому столі» свідчить, що науковці тільки наближаються на дослідження центральної проблеми – моделі діяльності автономного ВНЗ у своєрідних умовах України.

Певний інтерес представляють виступи представників приватного сектору вищої освіти, адже переважно приватні заклади вищої освіти займають перші місця у світових рейтингах університетів. В Україні такого не спостерігається, оскільки права приватних ВНЗ, порівняно з державними обмежені. Тому цікаво було ознайомитися з виступами представників приватного сектору вищої освіти, зокрема Харківського гуманітарного університету «Українська народна академія» про шляхи впровадження автономії в життя приватних закладів вищої освіти. Ректор університету доктор історичних наук К. Астахова поділилася досвідом побудови нової моделі навчального закладу, яка передбачає неперервний розвиток людини в процесі дошкільної, шкільної, вузівської та післядипломної освіти. В університеті активно діють численні ради та громадські організації, що забезпечують реальну участь викладачів у колегіальному управлінні закладом.

Професор цього ж університету Н. Чибісова схарактеризувала нові форми участі студентів у демократизації й управлінні закладом: студентський парламент, рада, братство, клуб, колегія, студентський комітет.

Оригінальним виявився виступ кандидата історичних наук з цього ж університету Т. Удовиської, яка схарактеризувала нові форми демократизації прийому вступників до університету (профорієнтаційна робота серед абітурієнтів під час вступу, інформаційна робота серед абітурієнтів та їх батьків). Ефективність цієї роботи в університеті підтверджена соціологічними дослідженнями.

Аналізуючи виступи в газеті представників приватного університету слід сказати, що вони не торкнулися головної проблеми діяльності приватних закладів вищої освіти в умовах автономії, зокрема ролі ректора в цій роботі,

мабуть тому, що їх заклад управляється колегіально – ректором спільно з громадськістю.

Більшість приватних закладів вищої освіти України очолюють засновники закладів, або їх родичі, однак це не відповідає принципам автономії, які передбачають широке залучення до управління науково-педагогічних працівників. В інших країнах управління автономними університетами здійснюється на корпоративних засадах. Засновник закладу на основі певних угод передає управління закладом команді менеджерів, яка практично і керує всіма ділянками роботи закладу. При цьому широкі повноваження зберігаються за колективними органами: вченою радою, наглядовою радою. Цей досвід варто застосувати в Україні.

А чим все ж таки пояснити пасивне ставлення читачів до порушеної на «Круглому столі» проблеми автономії? На наш погляд її просто «забалакали», адже до останнього часу ця проблема хвилювала багатьох освітян. Опублікована велика кількість матеріалів, але практичні кроки щодо запровадження автономізації почали робитися із запізненням. Це породило поширену серед освітян думку про те, що автономія в Україні є міфом.

Командно-бюрократична система управління закладами вищої освіти продовжувала діяти ще чверть століття після здобуття Україною незалежності. Для неї була характерною надмірна централізація управління освітою, при якій всі основні питання роботи вищих навчальних закладів зосереджувалися в центрі – Москві (із здобуттям незалежності – в Києві), а у закладах вищої освіти – всі повноваження управління зосереджувалися у руках ректора. Як не дивно, в перші роки незалежності, така модель управління відіграла позитивну роль у вирішенні невідкладних завдань реформування вищої освіти. За короткий час вдалося змінити зміст навчання, особливо у сфері соціально-гуманітарних наук. Забезпечити впровадження української мови у викладанні, розробити стандарти національної вищої освіти, вирішити інші завдання реформування освіти.

Але з кожним роком все яскравіше виявлялися недоліки командно-бюрократичної системи управління освітою. Вона аж ніяк не відповідала курсу країни на демократизацію і побудову в Україні громадянського суспільства, зокрема сковувала ініціативу закладів вищої освіти у всіх сферах діяльності.

Єдиним виходом з цього становища був перехід до автономії в університетах, яка покладена в основу закладів вищої освіти у всьому світі. Вона передбачає вирішення безпосередньо закладом вищої освіти всіх питань його діяльності, а також свободу наукової діяльності, незалежність від держави та політичних партій.

Шлях закладів вищої освіти в Україні до автономії виявився надто тяжким. Відмітимо основні його віхи.

Прихильники автономії заявили про себе вже в перші дні проголошення незалежності України. У вересні 1991 р. ініціативна група на чолі з В. Брюховецьким добилася підписання головою Верховної ради України В. Ющенком розпорядження про відновлення роботи Києво-Могилянської академії, як самоврядного вищого навчального закладу. Але ставши державним Національним університетом, на який поширювались всі накази Міністерства освіти і науки, він не зміг у повній мірі реалізувати автономію і свободу у своїй практичній діяльності, хоча він відіграв велику роль у популяризації ідей автономії.

Певні надії на запровадження автономії ВНЗ були зв'язані у освітян із прийняттям у 2002 р. Закону України «Про вищу освіту». Високо оцінюючи цей перший в історії України законодавчий акт про вищу освіту, разом з тим, доводиться визнати, що він закріпив стару систему управління і не поставив питання про перехід до автономії університетів. Це обумовило у наступні роки довготривалу боротьбу друзів і ворогів автономії, яка розгорнулася на наукових конференціях, наукових публікаціях, засобах масових інформації. Кількість прихильників автономії неухильно зростала. Велике значення для її реалізації відіграло створення у квітні 2005 р. вісьма українськими державними і приватними університетами (Львівський, Чернівецький, Харківський, Дніпропетровський, Донецький національні університети, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Український католицький університет (м. Львів), Університет економіки і права «Крок» (м. Київ)) консорціуму для експериментального запровадження основ університетської автономії в українську вищу освіту (далі – Консорціум). Учасники Консорціуму провели велику роботу з реалізації ідей автономії у вищій школі.

В 2005-2006 рр. соціологічною групою Консорціуму з впровадження університетської автономії було проведено широкомасштабне соціологічне дослідження «Становлення академічної спільноти до університетської автономії та порядку її впровадження», яке охопило 286 експертів, 844 викладача та 1605 студентів. Дослідження встановило зростання інтересу респондентів до запровадження автономії і разом з тим слабкість і нерішучість до шляхів її здійснення.

Проведено кілька наукових конференцій, видані українською мовою матеріали науково-практичних конференцій присвячені автономії (Українська автономія: її друзі та вороги. – Київ, 2008). Учасники консорціуму звернулися

до Президента та Міністерства освіти і науки із проханням провести експеримент щодо запровадження автономії у ВНЗ України. Але ці ініціативи не були підтримані керівними колами держави. Їм було відмовлено навіть у проведенні експерименту, оскільки це, нібито, суперечить Закону України «Про вищу освіту».

Але деякі кроки до автономії закладів вищої освіти урядовими установами були зроблені. Постановами Кабінету Міністрів України прийнятими в липні 2009 р. шести закладам вищої освіти України було надано статус самоврядного (автономного) дослідницького національного вищого навчального закладу з правом проведення діяльності відповідно до свого статуту, згодом цей перелік був значно розширений. Такі кроки Кабінету Міністрів України ми вважаємо своєчасними.

Особливо гострого характеру набула дискусія, яка розгорнулася навколо проблем автономії під час обговорення Проектів нового Закону України «Про вищу освіту». Вона закінчилася перемогою прихильників запровадження автономії. Новий Закон України «Про вищу освіту» (2014 р.) відкрив шлях до практичного здійснення та створення законодавчої бази для запровадження автономії у закладах вищої освіти України. Віднині якість освіти контролюватиме не міністерство, а незалежний орган – Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. В якому представлені представники закладів вищої освіти та роботодавці. Вищі навчальні заклади отримали право здійснювати власні навчальні програми, остаточне присудження вчених ступенів та звань. Нарешті ВНЗ отримали і фінансову автономію, чого особливо настійно добивалися ректори.

Це був лише перший крок на шляху до практичного запровадження університетської автономії. Потрібно було здійснити ряд наступних кроків:

1. Внести зміни в ті законодавчі акти, які суперечать нормам Закону України «Про вищу освіту».

2. Підготувати нормативні акти (Постанови Кабінету Міністрів, накази Міністерства освіти і науки України), які б забезпечували унормування роботи університетів в умовах автономії.

3. Сформувати модель автономного університету з урахуванням специфіки України.

4. Кожному закладу вищої освіти розробити комплекс документів, які б дозволяли йому ефективно працювати, як автономна установа.

5. Підготувати суб'єктів діяльності університетів до роботи в умовах автономії.

Практична реалізація кожного з цих завдань знаходиться в різному стані:

1. Щодо уточнення законодавства, тут зроблений лише перший крок. Міністерство освіти і науки підготувало Проект Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення системи вищої освіти».

2. Щодо другого завдання, тут проведена велика робота. За останні два роки Кабінет Міністрів України прийняв понад 20 нормативних актів, а Міністерство освіти і науки України видало понад 40 документів про імплементацію Закону України «Про вищу освіту», які здатні забезпечити автономну діяльність у закладах вищої освіти (див. їх перелік в цьому ж номері «Освіти»). Можна сказати, що на сьогодні створена законодавчо нормативна база для автономної діяльності ВНЗ.

3. Обов'язковою умовою запровадження автономії є ґрунтовне наукове визначення моделі самоврядного навчального закладу України. Вона має врахувати такі особливості розвитку вищої освіти в Україні:

- відсутність сталих традицій автономії;

- особливості фінансування вищої освіти в Україні. На Заході існує багатоканальна система фінансування науки. Значними донорами у фінансуванні університетів там виступають приватні фірми, банки, концерни. В Україні основним джерелом фінансування виступає держава, доля приватного сектору не перевищує 2%;

- особливістю автономних університетів на заході є те, що майже вся наука зосереджена в університетах. Вони виконують левову частку замовлень на дослідження. В Україні наука поділяється на університетську і академічну. Внаслідок чого мізерні фінанси що виділяються державою на розвиток науки держава змушена ділити між університетами та академічними установами;

- в Україні низькою є корпоративна культура науковців.

4. На початковому рівні поки що знаходиться робота щодо створення документальної бази в середині кожного закладу вищої освіти. А без цього не можна забезпечити автономну діяльність навчальних закладів.

5. Ще в гіршому стані знаходиться підготовка ректорів, викладачів та студентів до роботи в нових умовах. Великі права надані університетам вимагають підвищення вимогливості до всіх суб'єктів діяльності ВНЗ. Треба навчити ректорів працювати в умовах автономії, при якій велику роль відіграє колегіальне управління закладом вищої освіти та висока вимогливість до академічної доброчесності. Приємно відмітити, що вже зроблені перші кроки на цій ділянці роботи. Національна академія педагогічних наук України провела перший семінар ректорів з цих проблем.

Значно посилюються вимоги до викладачів в умовах автономії. Не позбувшись хабарництва, кумівства в закладах вищої освіти не можна забезпечити ефективну роботу в умовах автономії. Адже, наприклад, передавання університетам права на остаточне вирішення ними питань про присвоєння наукових ступенів, неможливе без чесного й відповідального ставлення науковців до роботи.

Студентам в умовах автономії надаються права вибору траєкторії самостійної участі в реальному правлінні університетом шляхом запровадження студентського самоврядування. Але це вимагає підвищення вимог до студентів, ліквідації суттєвих недоліків, які є в цій сфері. Як показало соціологічне дослідження у Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна, під час складання екзаменів і заліків 90% студентів користуються «шпаргалками». Гадаємо це явище характерне для всіх ВНЗ.

Що стосується часових параметрів здійсненої автономії, тут є різні думки. Ректор Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна В.С. Бакіров вважає, що для імплементації Закону потрібно буде 5-7 років. Наша думка – ці строки занижені. Повне утвердження автономії в масштабах всієї України залежить від багатьох факторів. Найнебезпечнішим з них є розрив освітнього простору України, внаслідок відриву Росією Криму та розв'язання військових дій на сході країни.

Утвердження автономії у кожному окремому закладі вищої освіти в значній мірі залежить від роботи кожного науково-педагогічного працівника над прискоренням реформування вищої школи, що характерно для демократичних держав світу. Отже, ми можемо зробити висновок, що стан університетської автономії на сьогодні перестав бути міфом, разом з тим, вона не є ще реальністю, а знаходиться на стадії становлення.

**Про стан імплементації Закону України «Про вищу освіту».
14.06.2014 – 20.06.2016 рр.: показчик нормативних актів Кабінету
Міністрів України та Міністерства освіти і науки України**
(Режим доступу: <http://don.kievcity.gov.ua/files/2016/7/20/Prezentatsia.pdf>)

Новий перелік галузей знань і спеціальностей

Наказ МОНУ від 06.11.2015 р. N 1151 «Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти»;

Постанова КМУ від 29 квітня 2015 р. N 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти»;

Наказ МОНУ від 12.04.2016 р. N419 Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 06 листопада 2015 р. N 1151» (внесення змін до таблиці відповідностей переліку галузей знань і спеціальностей).

Новий Порядок присвоєння вчених звань

Постанова КМУ від 19 серпня 2015 р. N 656 «Деякі питання реалізації ст. 54 Закону України «Про вищу освіту» з питань присвоєння вчених звань професора, доцента, старшого дослідника.

Наказ МОНУ від 14 січня 2016 р. N 13 «Про затвердження Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам».

МОНУ за підтримки Офісу Програми імені Фулбрайта в Україні проведено тренінги «Як публікуватися в міжнародних рецензованих виданнях» (Київ, Харків, Львів, Одеса). Також близько 2 000 осіб переглянуло тренінг онлайн.

Порядок підготовки докторів філософії та докторів наук

Постанова КМУ від 23 березня 2016 р. N 261 «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах).

Наказ МОНУ від 14 липня 2015 р. N 758 «Про оприлюднення дисертацій та відгуків офіційних опонентів»

Нові стандарти вищої освіти

Наказами МОНУ:

- утворено Науково-методичну раду Міністерства освіти і науки України та затверджено відповідне положення;
- затверджено Порядок конкурсного відбору членів НМР та НМК;
- проведено незалежний конкурс по відбору кандидатів до сектору вищої освіти НМР та НМК;
- затверджено Методичні рекомендації щодо розробки стандартів вищої освіти.

Також було розіслано ряд роз'яснювальних листів та проведено тренінги щодо розроблення стандартів вищої освіти. Розроблено частину стандартів вищої освіти та підготовлено їх до громадського обговорення та зовнішньої експертизи.

Академічна автономія ВНЗ

Наказ МОНУ від 26.01.2015 р. N 47 «Про особливості формування навчальних планів на 2015/2016 навчальний рік».

Наказами МОНУ від 04.03.2015 р. N 235, від 09.11.2015 р. N 1152, від 28.12.2015 р. N 1363, від 28.12.2015 р. N 1364 було:

–відмінено запровадження у ВНЗ навчальної дисципліни «Інтелектуальна власність» та «Вища освіта і Болонський процес»;

–відмінено Положення про порядок створення та організацію роботи державної екзаменаційної комісії у вищих навчальних закладах України»;

–скасовано Положення про організацію екстернату у вищих навчальних закладах України;

–втратив чинність наказ МОНУ від 31.07.1998 р. N 285 «Про порядок розробки складових нормативного та навчально-методичного забезпечення підготовки фахівців з вищою освітою».

Свобода в організації освітнього процесу

На момент прийняття Закону України «Про вищу освіту» одночасно діяло декілька документів, які регулювали організацію освітнього процесу у ВНЗ, але суперечили принципам автономії, що призводило до колізій при їх застосуванні, а саме:

Наказ МОНУ № 774 від 30.12.2005 р. «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу»;

Наказ МОНУ № 161 від 2.06.1993 р. «Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах»;

Наказ МОНУ № 48 від 23.01.2004 р. «Тимчасове положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців»;

Наказ МОНУ № 943 від 16.10.2009 р. «Методичні рекомендації щодо запровадження Європейської кредитно-трансферної системи та її ключових елементів».

Враховуючи наведене, МОНУ скасував наказ № 774 від 30.12.2005 року, який зобов'язував усі університети впровадити кредитно-модульну систему організації навчального процесу з окремих напрямів (спеціальностей) та інші документи, із цим пов'язані.

Свобода у запровадженні дисциплін

МОНУ скасувало накази, які встановлювали обов'язковість вивчення окремих дисциплін незалежно від спеціальності. Змінено з обов'язкових на рекомендовані освітньо-професійні програми стандартів, які встановлювали перелік обов'язкових дисциплін для окремих напрямів підготовки.

Академічна мобільність

Постанова КМУ від 12 серпня 2015 р. № 579 «Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність»;

Наказ від 18.11.2015 № 1184 «Щодо внесення змін до Технічних вимог до апаратного та програмного забезпечення Єдиної державної електронної бази з питань освіти» (забезпечення в ЄДЕБО обліку навчання здобувачів вищої освіти за програмою академічної мобільності).

В липні МОНУ спільно з національним центром академічної мобільності – ENIC UKRAINE провело нараду з керівниками ВНЗ з питань визнання іноземних документів про освіту у Київському Національному університеті імені Тараса Шевченка.

Запровадження дисциплін за вибором студентів

З метою належної імплементації положень Закону у частині запровадження вивчення дисциплін за вибором студентів у травні 2016 р. проведено всеукраїнську нараду з представниками усіх ВНЗ, на якій було презентовано різні моделі запровадження варіативної складової. Матеріали наради розіслано всім ВНЗ, її відеозапис розміщено в Інтернеті. На сайті МОНУ утворено окремий розділ «Запровадження дисциплін за вибором студентів», де розміщено всі корисні та рекомендаційні матеріали.

Скасовано обов'язковість відпрацювання студентами

До МОНУ надходили численні звернення представників ВНЗ, випускників цих закладів, їх батьків та органів студентського самоврядування щодо обов'язковості трирічного відпрацювання або відшкодування в установленому порядку до державного бюджету вартості навчання. З метою врегулювання даної ситуації:

прийнято Постанову КМУ № 216 від 15 квітня 2015 р. «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 22 серпня 1996 р. № 992», якою відміняється норма щодо обов'язковості відпрацювання та відшкодування. Постанова забезпечує реалізацію основних положень закону та конституційне право випускників на вільний вибір місця подальшої роботи;

МОН надіслав лист за № 1/9-309 від 26.06.2015 р, у якому надав ґрунтовні роз'яснення.

Кадрова автономія ВНЗ

Постанова КМУ від 5 грудня 2014 р. № 726 Деякі питання реалізації ст. 42 Закону України «Про вищу освіту» (затверджено Методичні рекомендації щодо особливостей виборчої системи та порядку обрання керівника вищого навчального закладу, а також типову форму контракту з керівником державного вищого навчального закладу);

Постанова КМУ від 23.12.2015 р. № 1109 «Про затвердження переліку кваліфікаційних категорій і педагогічних звань педагогічних працівників та порядку їх присвоєння»;

Наказ МОНУ від 05.10.2015 р. № 1005 «Про затвердження Рекомендацій щодо проведення конкурсного відбору при заміщенні вакантних посад науково-

педагогічних працівників та укладання з ними трудових договорів (контрактів)»;

Наказ МОНУ від 07.10.2015 р. № 1015 «Про визнання таким, що втратив чинність наказ Міністерства освіти і науки України від 24.12.02 р. № 744»;

Наказ МОНУ від 17.06.2016 р. № 688 «Про затвердження форм виборчого бюлетеня та протоколу виборчої комісії з виборів керівника вищого навчального закладу».

Організаційна автономія ВНЗ

Постанова КМУ від 11 листопада 2015 р. № 927 «Про затвердження Порядку переведення здобувачів вищої освіти, які навчаються на рахунок коштів державного (місцевого) бюджету, до інших вищих навчальних закладів для завершення навчання за рахунок коштів державного (місцевого) бюджету»;

Наказ МОНУ від 02.07.2015 р. № 705 «Про затвердження форм документів з підготовки фахівців у вищих навчальних закладах»;

Наказ МОНУ від 28.10.2015 р. № 1119 «Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2013 року № 12» (скасування примірного положення про приймальну комісію).

Документи про вищу освіту (наукові ступені)

Постанова КМУ від 31 березня 2015 р. № 193 «Про документи про вищу освіту (наукові ступені) державного зразка»;

Наказ МОНУ від 12 травня 2015 р. № 525 «Про затвердження форм документів про вищу освіту (наукові ступені) державного зразка та додатків до них, зразка академічної довідки» (зі змінами, внесеними наказом МОНУ від 22.06.2016 р. № 701);

Постанова КМУ від 19 серпня 2015 р. № 652 «Про державне визнання документів про вищу духовну освіту, наукові ступені та вчені звання, виданих вищими духовними навчальними закладами»;

Наказ МОНУ від 8 квітня 2016 р. № 381 «Деякі питання державного визнання документів про вищу духовну освіту, наукові ступені та вчені звання» (затверджено «Положення про Комісію з державного визнання документів про вищу духовну освіту» та «Положення про Комісію з державного визнання документів про наукові ступені та вчені звання»);

Наказ від 05.05.2015 р. № 504 «Деякі питання визнання в Україні іноземних документів про освіту».

Розширення можливостей для здобуття вищої освіти в Україні іноземцями та особами без громадянства

Наказ від 11.12.2015 р. № 1272 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 01 листопада 2013 року № 1541», яким затверджено Порядок видачі іноземцям та особам без громадянства запрошень на навчання (стажування) в Україні та їх реєстрації та Порядок організації набору та навчання (стажування) іноземців та осіб без громадянства.

Документи розроблені з метою реалізації ВНЗ правових, організаційних, фінансових засад функціонування системи вищої освіти на принципах автономії з питань навчання іноземців та осіб без громадянства та

врегулювання питань, пов'язаних з оформленням довгострокової візи для в'їзду в Україну іноземців та осіб без громадянства з метою здобуття вищої освіти в Україні.

Відкритість та прозорість діяльності ВНЗ

Наказ МОНУ від 19.02.2015 р. № 166 «Деякі питання оприлюднення інформації про діяльність вищих навчальних закладів»;

Наказ МОНУ від 14 липня 2015 р. № 758 «Про оприлюднення дисертацій та відгуків офіційних опонентів».

Розіслано ряд роз'яснювальних листів. Зібрано та розміщено на сайті МОНУ інформацію щодо оприлюднення ВНЗ власних нормативних документів (статуту, кошторису, штатного розпису, положення про організацію освітнього процесу, положення про вчену раду та її рішення, положення про приймальну комісію тощо).

Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти

Постанова Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2015 р. № 244 «Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти»;

Наказ МОНУ від 21.06.2016 р. № 700 «Деякі питання діяльності національного агентства із забезпечення якості вищої освіти».

Єдина державна електронна база з питань освіти

Постанова КМУ від 15 квітня 2015 р. № 229 «Про внесення змін до Положення про Єдину державну електронну базу з питань освіти»;

Наказ МОНУ від 06.03.2015 р. № 249 «Про затвердження Порядку надання доступу фізичним та юридичним особам до Реєстру документів про вищу освіту та Порядку замовлення на створення інформації, що відтворюється в документах про вищу освіту, та облік»;

Наказ МОНУ від 22.07.2015 р. № 787 «Щодо своєчасного внесення до ЄДЕБО інформації»;

Наказ МОНУ від 18.11.2015 р. № 1184 «Щодо внесення змін до Технічних вимог до апаратного та програмного забезпечення Єдиної державної електронної бази з питань освіти»;

Наказ МОНУ від 17.06.2016 р. № 693 «Про затвердження Положення про Реєстр вищих навчальних закладів Єдиної державної електронної бази з питань освіти».

Зовнішнє незалежне оцінювання

Постанова КМУ від 9.12.2015 р. № 1013 «Про упорядкування структури заробітної плати,

особливості проведення індексації та внесення змін до деяких нормативно-правових актів»;

Постановою КМУ від 8.07.2015 р. № 533 затверджено нове положення про УЦОЯО та Порядок проведення ЗНО та МОНУіторингу якості освіти;

Наказ МОНУ від 01.10.2014 р. № 1121 «Про програми зовнішнього незалежного оцінювання для осіб, які бажають здобувати вищу освіту на основі повної загальної середньої освіти»;

Наказом МОНУ від 15.01.2016 р. № 20 затверджено нову редакцію Положення про громадське спостереження за проведенням зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників загальноосвітніх навчальних закладів;

Наказ МОНУ від 29.12.2014 р. № 1529 «Про затвердження зразка Сертифіката зовнішнього незалежного оцінювання, зразка Інформаційної картки до нього та їх технічного опису»;

Постановою КМУ від 15.04.2015 р. № 222 затверджено Порядок залучення педагогічних, наукових, науково-педагогічних працівників та інших фахівців до проведення зовнішнього незалежного оцінювання;

Наказ МОНУ від 03.02.2015 р. № 85 «Про Порядок використання приміщень навчальних закладів для проведення зовнішнього незалежного оцінювання».

Умови прийому

Постанова КМУ від 11.05.2016 р. № 333 «Про визнання такими, що втратили чинність деяких постанов КМУ» (відміна цільового направлення);

Наказ МОНУ від 15.10.2015 р. № 1085 «Про затвердження Умов прийому на навчання до вищих навчальних закладів України в 2016 р.» (зі змінами відповідно до наказу МОНУ від 16.06.2016 № 622).

Міністерство у листопаді 2015 р. та у червні 2016 р. провело регіональні наради з представниками ВНЗ щодо організації прийому на навчання у 2016 році.

Вступні випробування на магістратуру з права з використанням технологій ЗНО

Розпорядження КМУ від 27.01.2016 р. № 121-р «Про проведення у 2016 році як експерименту вступних випробувань під час вступу на основі ступеня бакалавра на навчання для здобуття ступеня магістра за спеціальністю 081 «Право» з використанням організаційно-технологічних процесів здійснення зовнішнього незалежного оцінювання»;

Наказом МОНУ № 500 від 12.05.2016 р. затверджено «Положення про проведення вступних випробувань в порядку експерименту»;

Наказом МОНУ від 08.04.2016 р. № 409 затверджено «Програму вступних випробувань в порядку експерименту» та перелік долучених ВНЗ;

Наказ МОНУ від 08.04.2016 р. № 408 «Про утворення робочої групи з питань проведення у 2016 році вступних випробувань в порядку експерименту».

Переміщенні ВНЗ

Постанова КМУ від 13 жовтня 2015 р. № 935 «Деякі питання державних вищих навчальних закладів, переміщених з району проведення антитерористичної операції» (зміни до постанови КМУ № 65);

Наказ МОНУ від 26.01.2016 р. № 50 «Про утворення Ради ректорів вищих навчальних закладів, які тимчасово переміщені із зони проведення антитерористичної операції»;

Наказ МОНУ від 24.05.2016 р. № 560 «Про затвердження Порядку прийому для здобуття вищої та професійно-технічної освіти осіб, які проживають на тимчасово окупованій території України»;

Наказ МОНУ від 14.06.2016 р. № 667 «Про затвердження Переліку уповноважених вищих навчальних закладів» (визначено перелік ВНЗ, які можуть приймати на навчання абітурієнтів, які проживають на тимчасово окупованій території).

Фінансова автономія ВНЗ

Постанова КМУ від 2 вересня 2015 р. № 719 «Питання власних надходжень державних і комунальних вищих навчальних закладів, наукових установ та закладів культури»;

Наказ МОНУ України від 13.10.2015 р. № 1082 «Про визнання таким, що втратив чинність, наказу МОНУ від 11 січня 2014 р. № 26» (скасування типових штатних нормативів);

Постанова КМУ від 19 серпня 2015 р. № 634 «Про затвердження Типового договору про надання освітніх послуг між вищим навчальним закладом та фізичною (юридичною) особою»;

Постанова КМУ від 20 травня 2015 р. № 305 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 796» («Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності»);

Постанова КМУ від 26 серпня 2015 р. № 657 «Про затвердження Порядку розміщення вищими і професійно-технічними навчальними закладами на вкладних (депозитних) рахунках в установах банків державного сектору економіки тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг».

Нова модель фінансування університетів

Міністерством розроблено:

Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо фінансування вищої освіти (щодо економічних відносин у сфері вищої освіти)».

Ключові напрями фінансування: базове (блочне), соціальний фонд, фонд розвитку, фонд державної цільової підтримки.

Обговорення з громадськістю: розіслано листи керівникам ВНЗ, проведено громадське обговорення на сайті МОНУ, проведено ряд нарад, «круглих столів» з експертами, дебатів, науково-практичних конференцій; схвалено Колегією МОНУ; утворено спеціальний розділ на сайті МОНУ «Нова модель фінансування університетів».

Ліцензування

Постанова КМУ від 30 грудня 2015 р. № 1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти»;

Постанова КМУ від 23 грудня 2015 р. № 1117 «Про затвердження форми сертифіката про акредитацію освітньої програми, порядку оформлення, переоформлення, видачі, зберігання та обліку таких сертифікатів»;

Наказ МОНУ від 08.04.2016 р. № 389 «Про ліцензування освітньої діяльності на третьому освітньо-науковому рівні»;

Наказ МОНУ від 25.02.2016 р. № 163 «Про внесення до ЄДЕБО відомостей про рішення МОНУ щодо ліцензування освітньої діяльності».

4 квітня 2016 р. Міністерство освіти і науки спільно з Національним Еразмус+ офісом в Україні провело семінар-тренінг «Запровадження освітньо-наукових програм в аспірантурі та ліцензування».

Академічна доброчесність

У партнерстві з Американськими Радами з міжнародної освіти, за підтримки Посольства США на базі 13 університетів-учасників реалізується Проект сприяння академічній доброчесності в Україні. Створюється Національний репозитарій академічних текстів (спільно з «Майкрософт – Україна» та «Смарт Бізнес»). Розроблено проект розпорядження КМУ «Про утворення Національного депозитарію академічних текстів». Документ, який погоджено з міністерствами перебуває на правовій експертизі в Міністерстві юстиції України.

Студентське самоврядування

З метою належної імплементації ст. 40 Закону Міністерством:

– розроблено ряд роз'яснювальних листів щодо різних сфер діяльності ОСС (деякі питання діяльності, організація виборів, фінансування, погодження рішення органами студентського самоврядування, проживання в гуртожитках та ін.);

– видано наказ МОНУ від 16.09.2015 р. №938 «Про визнання таким, що втратив чинність наказ Міністерства освіти і науки України від 15.11.2007 р. «Про затвердження Положення про студентське самоврядування»;

– проведено 2 всеукраїнські наради з представниками ОСС з усієї України;

– проведено ряд тренінгів для ОСС Харківської, Одеської, Черкаської, Кіровоградської, Одеської, Львівської, Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Хмельницької та Чернівецької областей;

– утворено розділ на сайті МОНУ з усіма корисними і роз'яснювальними матеріалами для студентів;

– зібрано та проаналізовано інформацію від усіх ВНЗ щодо діяльності органів студентського самоврядування, надіслано уточнюючі листи з рекомендаціями щодо приведення у відповідність діяльності ОСС до вимог Закону України «Про вищу освіту».

Міністерством освіти і науки також розроблено:

Проект Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення системи вищої освіти» та Проект Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року.

**Модернізація управління вищою школою України в сучасних умовах: рекомендаційний бібліографічний покажчик
(упорядник Б. Корольов)**

Освіта. – 10 серпня 2016 р. № 33

1. Державна політика в галузі вищої освіти

Про вищу освіту [Електронний ресурс] : Закон України, із змінами, внес. згідно із законом № 1958–VIII від 21.03.2017. р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/1556-18> (дата звернення: 15.03.2017). – Загол. з екрана.

Деякі питання управління вищими навчальними закладами : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 листоп. 2011 р., № 1191–р / Кабінет Міністрів // Освіта. – 2011. – 23–30 листоп. (№ 48). – С. 1.

2. Система управління ВНЗ в Україні

Андрущенко В. Державно–громадський характер управління освітою / В. П. Андрущенко // Вища освіта України. – 2011. – № 3. – С. 5–8.

Васильєв А. Побудова інноваційної системи управління університетом: інтегрована інформаційна система / А. Васильєв, В. Любчак, В. Хоменко // Вища шк. – 2011. – № 1. – С. 40–45.

Взаимодействие образовательных учреждений со стейкхолдерами: веление времени : материалы XV междунар. науч.–практ. конф., Харьков, 16 февр. 2016 г. / Харьк. гуманитар. ун–т "Нар. укр. акад." [и др. ; редкол.: Астахова Е.В. и др.]. – Харьков : [Изд–во НУА], 2017. – 306 с.

Державне управління у сфері освіти : конспект лекцій з дисциплін норматив. частини магіст. програми за спец. «Держ. упр. у сфері освіти» / [авт. кол.: Н. Г. Протасова, С. В. Крисюк, Т. О. Лукіна та ін. ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; за заг. ред. Н. Г. Протасової]. – Київ : НАДУ, 2012. – 60 с.

Домбровська С. М. Державне управління вищою освітою в умовах трансформаційних перетворень / С. М. Домбровська. – Харків : Оберіг, 2010. – 174 с.

Жидких Т. М. Провідні підходи до управління вищим навчальним закладом у світлі науки про управління соціальними організаціями / Т. М. Жидких // Вісн. Луган. нац. ун–ту ім. Т. Шевченка. Педагогічні науки. – Луганськ, 2011. – № 20, Ч. 2. – С. 114–128.

Кириченко О. Формування системи управління вищим навчальним закладом інноваційного типу / О. Кириченко, О. Вигівська // Вища шк. – 2011. – № 11. – С. 29–39.

Курко М.Н. Адміністративно–правове регулювання вищої освіти України : монографія / М. Н. Курко ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : Вид-во Харків. нац. ун-ту внутр. справ, 2010. – 376 с.

Луговий В.І. Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики / В. І. Луговий. – Київ : К.І.С., 2003. – 296 с.

Луговий В.І. Управління освітою : навч. посіб. для слухачів, аспірантури та докторантів спец. «Держ. упр.» / В. І. Луговий. – Київ : Вид-во УАДУ, 1997. – 302 с.

Луговий В. Професійний розвиток керівників вищих навчальних закладів України: виклики та перспективи / Володимир Луговий, Світлана Калашнікова, Жанетта Таланова // Вища освіта України. – 2013. – № 3. – С. 51–59.

Луговий В. Управління підготовкою педагогічних кадрів у системі вищої школи / В. Луговий // Післядиплом. освіта в Україні. – 2013. – № 2. – С. 6–9.

Луговий В. І. Національна самоврядність у вищій освіті США: досвід для України / В. І. Луговий, О. М. Слюсаренко, Ж. В. Таланова // Вища освіта України. – 2014. – № 1, Темат. вип.: Наука і вища освіта (Дод. 1). – С. 217–225. \

Національний освітній глосарій: вища освіта / Нац. акад. пед. наук України ; [авт.–упоряд.: І. І. Бабин, Я. Я. Болюбаш, А. А. Гармаш та ін. ; за ред. Д. В. Табачника, В. Г. Кремня]. – Київ : Плеяди, 2011. – 100 с.

Непрерывное образование как принцип функционирования современных образовательных систем : (первый опыт становления и развития в Украине) : монография / под общ. ред. В. И. Астаховой ; Нар. укр. акад. – Харьков : Изд-во НУА, 2011. – 214 с.

Прокопенко А. І. Сутність перспективного управління ВНЗ / А. І. Прокопенко // Теорія та методика навчання та виховання : зб. наук. пр. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. Сковороди. – Харків, 2011. – Вип. 30. – С. 128–139.

Савченко С. О. Інноваційне управління висшими навчальними закладами : монографія / С. О. Савченко. – Донецьк : Юго-Восток, 2010. – 229 с.

Салига С. Я. Управління вищими навчальними закладами : монографія / С. Я. Салига, О. В. Яришко. – Запоріжжя : ЗЦНТЕІ, 2005. – 194 с.

Флегонтова Н. М. Словник-довідник педагогічного маркетингу / Н. М. Флегонтова ; АПН України, Ін-т педагог. освіти і освіти дорослих. – Київ : Освіта України, 2008. – 80 с.

3. Університетська автономія в Україні

Автономія та лідерство в європейському просторі вищої освіти / Володимир Луговий, Світлана Калашнікова, Олена Слюсаренко, Жанетта Таланова // Вища освіта України. – 2014. – № 1. – С. 14–20.

Автономія університетів: думка академічної спільноти [Електронний ресурс] : аналіт. звіт за результатами соціол. дослідж. – Харків, 2006. – 154 с. – Режим

доступу: <http://www.irf.ua/news?doc:int=5758> (дата звернення: 10.06.2017). – Загол. з екрана.

Академічні свободи, університетська автономія та освіта для сталого розвитку: мовою документів / Чорномор. держ. ун–т ім. Петра Могили [та ін.] ; редкол.: Л. П. Клименко [та ін.]. – Миколаїв : Вид–во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – 285 с.

Богачевська І. В. Автономізація університетів як складова реформи вищої освіти в Україні [Електронний ресурс] : аналіт. зап. / Богачевська І. В. ; Нац. ін–т стратег. дослідж. : офіц. Інтернет–представництво. – Київ, 2012. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/895//articles/461/> (дата звернення: 10.06.2017). – Загол. з екрану.

Вплив університетської автономії на удосконалення якості освіти: нагальні завдання та ризики : матеріали семінару, 28–29 листоп. 2006 р., м. Харків / Харків. нац. ун–т ім. В. Н. Каразіна, Міжнар. фонд «Відродження». – Харків, 2007. – 159 с.

Дем'яненко Н. Автономія університету: ретроспектива, модернізація / Наталія Дем'яненко // Вища освіта України. – 2005. – № 2. – С. 42–49.

Дух і літера : [зб. наук. ст.] / Нац. ун–т «Києво–Могилян. акад. ; [упоряд.: С Квіт, Г. Касьянов, Т. Ярошенко та ін.]. – Київ : Дух і літера, 2008. – № 19: Університетська автономія : спец. вип. – 366 с.

Квіт С. Академічні свободи та університетська автономія: [інтерв'ю з президентом Нац. ун–ту «Києво–Могилян. акад.» проф. С. Квітом] / розмову вела О. Коваленко // Комент. до Інформ. зб. М–ва освіти і науки України. – 2008. – № 10. – С. 4–10.

Корольов Б. І. Автономія і принципи управління університетом в сучасних умовах / Б. І. Корольов // Нові технології навчання : наук.–метод. зб. / М–во освіти і науки України, Наук.–метод. центр вищої освіти. – Київ, 2009. – Спецвип. 59, ч.1: Управління процесом кадрового забезпечення інноваційного розвитку ВНЗ України : матеріали наук.–практ. конф. – С. 13–15.

Слюсаренко О. М. Розвиток найвищого університетського потенціалу в умовах глобалізації : монографія / О. М. Слюсаренко ; Нац. акад. пед. наук України, Ін–т вищої освіти. – Київ : [Пріоритети], 2015. – 383 с.

Університетська автономія: її друзі та вороги = Autonomia Uniwersytetu: Jej przyjaciele i wrogowie : [матеріали Міжнар. наук. конф., присвяч. пробл. унів. автономії, груд. 2006 р., Варшава. / наук. ред. перекл. та автор післямови Т. В. Фініков]. – Київ : Таксон, 2008. – 178 с.

4. Студентське самоврядування у ВНЗ

Актуальні проблеми розвитку студентського самоврядування : матеріали Всеукр. студ. наук.–практ. конф. 14 трав. 2010 р. / Запоріз. міська рада, Запоріз. держ. інж. акад. ; редкол.: В. С. Калюжний (відп. ред.) [та ін.]. – Запоріжжя, 2010. – 178 с.

Астахова Е. В. Кадровый корпус высшей школы Украины: готовность к ответу на вызовы времени / Астахова Е. В. // Вплив університетської автономії на

удосконалення якості освіти: нагальні завдання та ризики : матеріали семінару, 28–29 листоп. 2006 р., м. Харків / Харків. нац. ун–т ім. В.Н. Каразіна, Міжнар. фонд "Відродження". – Харків, 2007. – С. 50–70.

Європейська практика студентського самоврядування в університетах України : (метод. матеріали) / Черкас. нац. ун–т ім. Богдана Хмельницького [та ін.] ; під. ред. Буяльської Т. Б. – [Вінниця], 2005. – 82 с.

Каюмова О. Участь органів студентського самоврядування та їх об'єднань у формуванні і реалізації освітньої та молодіжної політики / Олена Каюмова, Тетяна Яцків, Ярослав Хауляк. – Львів : Юриспруденція, 2008. – 176 с.

Кращенко Ю. Протиріччя розвитку студентського самоврядування / Ю. Кращенко // Вища шк. – 2011. – № 5–6. – С. 117–123.

Кращенко Ю. Концептуальні засади розвитку студентського самоврядування в Україні / Ю. Кращенко // Вища шк. – 2011. – № 9. – С. 117–125.

Приватна вища школа України на шляху інновацій : монографія / [авт. кол.: В. Андрущенко, Б. Корольов, В. Астахова та ін.] ; за ред. В. П. Андрущенка, Б. І. Корольова ; Акад. пед. наук України, Ін–т вищ. освіти, Харків. гуманітар. ун–т "Нар. укр. акад.". – Харків : Вид–во НУА, 2005. – 319 с.

Развитие студенческого самоуправления: от постсоветской к европейской модели – Украина, Латвия, Германия / Харьк. нац. ун–т им. В. Н. Каразина, Балтийск. междунар. акад., Эрлаген–Нюрнберг. ун–т им. Фридриха–Александра. – Харьков : [Изд. цент Харьк. нац. ун–та им. В. Н. Каразина], 2008. –

Т 1: Материалы междулетней школы лидеров студенческого самоуправления ВНЗ Украины. – 360 с.

Т. 2: Описание проблемы, результаты исследований, перспективы дальнейшего развития. – 232 с.

Студентське самоврядування: навч.–метод. комплекс для кер. кадрів. ВНЗ I–IV рівнів акредитації у системі післядиплом. освіти / Л. І. Даниленко, Г.В. Єльнікова, А.О. Молчанова [та ін.] ; АПН України [та ін.]. – Київ : Ніка центр, 2007. – 96 с.

Студентське самоврядування у ХХІ ст.: проблеми і перспективи розвитку : зб. матеріалів Всеукр. студент. конф. / Сум. держ. ун–т [та ін.]. – Суми: Вид-во СДУ. – 2007. – Вип. 3. – 94 с.

2008. – Вип. 4. – 102 с.

2009. – Вип. 5. – 95 с.

2010. – Вип. 6. – 84 с.

Чибісова Н. Г. Студентське самоврядування – найважливіший напрямок професійного становлення особистості : научное издание / Н.Г. Чибісова // Актуальні проблеми економічного, соціально–політичного та правового захисту суб'єктів освітнього процесу : Прогр. та матеріали Міжнар. наук.–практ. конф. [Харків, 15 груд. 2004 р.]. – 2004. – С. 180–186.

Відомості про учасників «Круглого столу»

Астахова Катерина Вікторівна, доктор історичних наук, професор, ректор Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»

Гриценко Марина Василівна, кандидат філософських наук, провідний науковий співробітник Інституту вищої освіти НАПН України

Коваленко Оксана Миколаївна, кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник Інституту вищої освіти НАПН України

Корольов Борис Іванович, доктор історичних наук, професор, Почесний доктор Інституту вищої освіти НАПН України

Луговий Володимир Іларіонович, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, перший віце-президент НАПН України

Скиба Юрій Андрійович, доктор педагогічних наук, доцент, головний науковий співробітник Інституту вищої освіти НАПН України

Удовицька Тетяна Анатоліївна, кандидат історичних наук, доцент, відповідальний секретар приймальної комісії Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»

Чибісова Наталія Григорівна, кандидат філософських наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи та виховання Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»

Чорнойван Ганна Петрівна, кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник Інституту вищої освіти НАПН України

ЗМІСТ

Від упорядників.....	3
Випуск 1. – Освіта, 16-23 березня № 11–12.....	6
В. Луговий УНІВЕРСИТЕТСЬКА АВТОНОМІЯ В УКРАЇНІ:	6
ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА.....	6
Випуск 2. – Освіта, 8-15 червня № 23–24.....	12
Ю. Скиба ПЕРСПЕКТИВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УМОВАХ АВТОНОМІЇ УНІВЕРСИТЕТУ	12
Т. Удовицька ПРИЙОМ ДО ВНЗ: ШЛЯХИ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ	15
Випуск 3. – Освіта, 10 серпня № 33.....	20
О. Коваленко УНІВЕРСИТЕТСЬКА АВТОНОМІЯ В УКРАЇНІ: ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІСТЬ	20
Г. Чорнойван АВТОНОМІЯ ВНЗ І УПРАВЛІННЯ КАР’ЄРОЮ ДОСЛІДНИКІВ.....	23
К. Астахова УПРАВЛІННЯ КОМПЛЕКСОМ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ:	26
ХАРКІВСЬКІ НАПРАЦЮВАННЯ	26
Н. Чибісова СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ – ВАЖЛИВИЙ КРОК НА ШЛЯХУ ДО МОДЕРНІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО ВНЗ	31
М. Гриценко АВТОНОМІЯ УНІВЕРСИТЕТІВ КРІЗЬ ПРИЗМУ АКАДЕМІЧНОЇ СВОБОДИ.....	35
Випуск 4. – Освіта, 26 квітня – 3 травня № 17–18.	39
Б. Корольов УНІВЕРСИТЕТСЬКА АВТОНОМІЯ В УКРАЇНІ СТАЄ РЕАЛЬНІСТЮ	39
Додаток 1	46
Додаток 2.....	54
Відомості про учасників «Круглого столу»	58

Наукове видання

УНІВЕРСИТЕТСЬКА АВТОНОМІЯ: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?

Матеріали «Круглого столу» тижневика «Освіта»
(16 березня 2016 р. – 3 травня 2017 р.)

У п о р я д н и к и : К. В. АСТАХОВА
О. С. КОНОВАЛЕНКО

В авторській редакції

Підписано до друку 30.08.17. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура «Таймс».
Ум. друк. арк. 3,49. Обл.-вид. арк. 3,34.
Тираж 300 пр. Зам. № 176/17.

Видавництво
Народної української академії
Свідоцтво № 1153 від 16.12.2002.

Надруковано у видавництві
Народної української академії

Україна, 61000, Харків, МСП, вул. Лермонтовська, 27.